

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Svajūnė KAIRYTĖ
Viešojo administravimo studijų programos studentė

**E. DEMOKRATIJOS RAIŠKA IR PLĖTROS
PERSPEKTYVOS PASVALIO RAJONO SAVIVALDYBĖJE**

Bakalauro baigiamasis darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Svajūnė KAIRYTĖ

E. DEMOKRATIJOS RAIŠKA IR PLĖTROS
PERSPEKTYVOS PASVALIO RAJONO SAVIVALDYBĖJE

Bakalauro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (03S2)

Darbo vadovas:
lekt. Sigitas BALČIŪNAS

Teigiu, kad bakalauro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu viešojo administravimo studijų programos bakalauro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Kairytė, S. (2013). E. demokratijos raiška ir plėtros perspektyvos Pasvalio rajono savivaldybėje: universitetinių pagrindinių studijų Viešojo administravimo programos baigiamasis darbas / baigiamojo darbo vadovas lekt. S. Balčiūnas. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra, 57 p. (62 p.).

SANTRAUKA

Bakaluro baigiamajame darbe nagrinėjama elektroninės demokratijos raiška ir plėtros perspektyvos Pasvalio rajono savivaldybėje.

Darbas sudarytas iš dviejų pagrindinių dalių. Pirmojoje dalyje analizuojami elektroninės demokratijos teoriniai aspektai: atskleidžiama elektroninės demokratijos sąvokų įvairovė, pristatomos pagrindinės sąsajos tarp e. demokratijos, e. valdžios, e. paslaugų sąvokų, apžvelgiama elektroninės demokratijos priemonių įvairovė, pristatoma elektroninė demokratija kaip viena iš naujojo viešojo valdymo instrumentų bei aprašomos elektroninės demokratijos pagrindinės tendencijos Lietuvoje ir pasaulyje.

Antrojoje darbo dalyje pristatomas elektroninės demokratijos raiškos ir plėtros perspektyvų Pasvalio rajono savivaldybėje tyrimas: aprašomas savivaldybių internetinių puslapių elektroninės demokratijos priemonių ir informatyvumo vertinimas, pateikiami interviu apie elektroninės demokratijos raiškos ir plėtros perspektyvas Pasvalio rajono savivaldybėje rezultatai.

Tyrimas atskleidė, kad Panevėžio apskrities savivaldybėse įgyvendinti elektroninės demokratijos projektai, kurių metu savivaldybėse įdiegtos elektroninės demokratijos priemonės, suteikiančios galimybes piliečiams dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Nustatyta, kad analizuojamose savivaldybėse trūksta elektroninės demokratijos priemonių koordinavimo. Dalis e. demokratijos priemonių neišnaudojamos ir nesuteikiamos prieigos. Taip pat nustatyta, kad Pasvalio rajono savivaldybėje, šiuo metu elektroninės demokratijos plėtrai skiriama mažai dėmesio, nes pakanka esamų priemonių, kurios ir taip nėra aktyviai naudojamos. Daugiausia dėmesio skiriama skatinimui aktyviau naudotis elektroninės demokratijos priemonėmis. Taip pat išsiaiškinta, kad elektroninės demokratijos priemonės, tokios kaip piliečių laišakai ir e. peticijos, nenaudojamos. Tai lemia mažas gyventojų kompiuterinis raštingumas ir sudėtinga vartotojų indentifikavimo sistema.

Kairyte, S. (2013). Expression of electronic democracy and development prospects in Pasvalys district municipality: Bachelor thesis of Public Administration degree program. Lect. S. Balčiūnas. Šiauliai University, Department of Public Administration, 57 p. (62 p.).

SUMMARY

Bachelor thesis examines e-democracy expression and development prospects in Pasvalys district municipality.

The thesis consists of two main parts. The first part analyzes theoretical aspects of e-democracy: variety of definitions of e-democracy are disclosed, the main relations between concepts of e-democracy, e-government, e-services are presented. In addition, variety of e-democracy tools is presented. E-democracy is presented as one of new public management tools. Finally, the main tendencies of e-democracy in Lithuanian and abroad are described.

The second part of the paper presents research of e-democracy expression and development prospects in Pasvalys district municipality. Evaluation of municipal web pages, e-democracy tools and informativeness assessment are described. Interviews' results about e-democracy expression and development perspectives in Pasvalys District Municipality are provided.

The study revealed that e-democracy projects implemented in Panevėžys District Municipalities during which electronic democracy tools, that provide opportunities for citizens to participate in decision-making, were installed. It was revealed that the municipality lacks coordination of electronic democracy tools. Some e-democracy means are not used and access to them is not given. It is also found that there is not much attention given to e-democracy development in Pasvalys District Municipality because current means are not actively used too. The focus is on activity promotion of e-democracy tools. Some e-democracy tools, such as e-mails of citizens, are not used: it is determined by a small population of computer literacy and sophisticated user identification system.

TURINYS

ĮVADAS	8
1. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS TEORINIAI ASPEKTAI	12
1.1. ELEKTRONINĖ DEMOKRATIJA IR JOS REIŠMĖ	12
1.1.1. Demokratijos samprata šiuolaikinėje visuomenėje	12
1.1.2. Elektroninės demokratijos apibrėžimo klausimai	14
1.1.3. E. demokratijos, e. valdžios ir e. paslaugų sąvokų sąsajos	16
1.1.4. Elektroninės demokratijos raiškos priemonės	18
1.2. ELEKTRONINĖ DEMOKRATIJA NAUJOJO VIEŠOJO VALDYMO KONTEKSTE	22
1.2.1. Pagrindiniai naujojo viešojo valdymo bruožai	22
1.2.2. Elektroninė demokratija, kaip vienas iš naujojo viešojo valdymo instrumentų	25
1.3. PAGRINDINĖS ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS PLĖTOTĖS TENDENCIJOS LIETUVOJE IR PASAULYJE	27
1.3.1. Elektroninės demokratijos plėtotė pasaulyje	27
1.3.2. Elektroninės demokratijos plėtotės situacijos Lietuvoje apžvalga	29
2. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS RAIŠKOS IR PLĖTOTĖS TYRIMAS PASVALIO RAJONO SAVIVALDYBĖJE	32
2.1. Tyrimo metodika	32
2.2. TYRIMO REZULTATAI	36
2.2.1. Internetinių tinklapių analizė	36
2.2.2. Interviu su Pasvalio rajono savivaldybės specialistais duomenų analizė	45
IŠVADOS	51
REKOMENDACIJOS	53
LITERATŪRA	54
PRIEDAI	58
<i>1 priedas.</i> Internetinių tinklapių analizės metu tyrinėti savivaldybių interneto tinklapiai	58
<i>2 priedas.</i> Interviu protokolas	59
<i>3 priedas.</i> Elektroninės demokratijos projekto Pasvalyje įgyvendinimo aprašas	61
<i>4 priedas.</i> Viešieji prieigos taškai Pasvalio rajono savivaldybėje	62

LENTELĖS

1.1 lentelė. E. demokratijos samprata.....	14
2.1 lentelė. Tyrimo instrumento sandara	35
2.2 lentelė. Savivaldybės tinklapių analizės susisteminti rezultatai	37
2.3 lentelė. Analizuojamų savivaldybių pateikti veiklos ir strateginiai planai	39
2.4 lentelė. Analizuojamų savivaldybių veiklos ataskaitos	40

PAVEIKSLAI

1.1 pav. E. demokratijos, e. valdžios ir e. paslaugų sąvokų ryšys.....	16
1.2 pav. E. demokratijos išraiškos formos.....	18
1.3 pav. E-demokratijos modelis	21

IVADAS

Valstybių istorijoje tarp egzistuojančių valdymo formų kaip pažangiausia, daugelyje šalių paplitusi ir visuomenei priimtinausia yra demokratija. Šios valdymo formos pagrindu vadovaujasi Europos Sąjunga. Anot L. Siedentop (2000), šiandien nė viena valstybė negali priklausyti Europos Sąjungai, jei ji nesilaiko demokratinių procesų. Demokratijos, kaip valdymo formos, samprata tapo neatsiejama nuo pilietinės visuomenės, nes demokratiniai procesai dažniausiai siejami su piliečių įtraukimu į valstybės valdymą. Visuomenės gyvenime įsigalėjusios informacinės ir komunikacinės technologijos paskatino ieškoti naujų demokratijos, valdžios, piliečių dalyvavimo išraiškos instrumentų (Kiškis, Kraujelytė, (2005). Tuo būdu atsiradus informacinėms ir komunikacinėms technologijoms pradėjo formuotis elektroninė demokratija, kuri pasireiškia kaip viena iš demokratijos priemonių.

Temos aktualumas. Pokyčiai šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje, susiję su valstybės valdymo modernizavimu, o tiksliau – su elektroninės demokratijos projektų įgyvendinimu, yra labai ryškūs. Pirmosios elektroninės demokratijos apraiškos stebimos jau 1970 metais. Tikros elektroninės demokratijos iniciatyvos pasirodė prasidėjus XXI amžiui. Vyriausybės kaip vieną iš tikslų į savo programas įtraukė siekį, kaip padidinti piliečių dalyvavimą valdyme, o tuo pačiu piliečiai patys pradėjo efektyviau naudotis internetu ir savarankiškai domėtis valdžia.

Lietuvoje elektroninė demokratija pradėta plėtoti visai neseniai. Lietuvai 2004 metais, gegužės 1 dieną įstojus į Europos Sąjungą vienu iš pagrindinių prioritetų tapo kurti informacinę žinių visuomenę, tobulinant valstybės valdymą. Elektroninės demokratijos atsiradimas turi didelę įtaką viešojo valdymo modernizavimui. Šiais pasikeitimais siekiama pagrindinių tikslų: padaryti valdymą skaidresnį, efektyvesnį ir labiau suprantamą bei artimesnį paprastam piliečiui, o demokratinius procesus padaryti efektyvesnius, kuo labiau įtraukiant piliečius į sprendimų priėmimo procesus. Taigi formuojant ir įgyvendinant elektroninę demokratiją taip pat labai svarbu atsižvelgti, kaip informacija pasiekama ir perduodama piliečiui. Tinkamai panaudota informacija leis piliečiams daugiau sužinoti apie valdžios sprendimus, susijusius su jų gyvenimu, bei dalyvauti juos rengiant, taip pat išsakyti ir pasidalyti nuomonėmis, dalyvauti diskusijose ir pateikti savo argumentus, kur atstumo ir laiko kliūtys to neleistų padaryti.

Kad būtų galima sėkmingai vystyti ir plėtoti elektroninę demokratiją, yra nustatyti principai bei sritys, priimti teisės aktai, reglamentuojantys elektroninės demokratijos formavimą ir įgyvendinimą. Formuojant ir įgyvendinant elektroninę demokratiją buvo įsteigtos ir šiuo metu veikia tokios institucijos kaip Informacinės visuomenės plėtros komitetas, Žinių visuomenės taryba prie Prezidento, Seimo Informacinės visuomenės plėtros komisija, Informacinės visuomenės plėtros

komisija. Taip pat yra priimta nemažai įstatymų, tokių kaip e-parašo, e-saugumo diegimo, asmens duomenų apsaugos, kurie dar labiau prisidėjo prie elektroninės demokratijos plėtros. Pagrindiniai dokumentai, reglamentuojantys e.demokratijos kūrimą, yra Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategija bei Lietuvos Respublikos Elektroninės valdžios koncepcija.

Tinkamai naudojamos informacinės ir komunikacinės technologijos tapo elektroninės demokratijos įrankiais, leidžiančiais piliečiams daugiau sužinoti apie valdžios politinių sprendimų priėmimo procesą ir dalyvauti juos rengiant. Šiems tikslams 2007–2013 m. iš Europos regioninės plėtros fondų Lietuvai buvo skirta nemaža finansinė parama, o pagal priemonę „Elektroninė demokratija: regionai“ Lietuvos savivaldybėse buvo vykdoma per 40 projektų. E. demokratijos įgyvendinimas savivaldos institucijose svarbus tuo, kad jis yra arčiausiai piliečių ir savivaldybė yra pagrindinis mechanizmas, sujungiantis bendruomenės poreikius ir valstybės politiką

Bakalauro baigiamajame darbe nagrinėjama problema gali būti išreiškiama **probleminiais klausimais**:

- Kokios e. demokratijos apraiškos yra stebimos?
- Kokias galimybes turi piliečiai naudotis e.demokratija?
- Kiokos e. demokratijos plėtotės perspektyvos Pasvalio rajono savivaldybėje?

Mokslinis iširtumas. Iki šiol Lietuvoje mažai tyrinėti klausimai apie elektroninės demokratijos įgyvendinimą. Elektroninės demokratijos klausimus analizavo I. Žilionienė (2004), M. Kiškis, A. Kraujelytė (2005), V. Domarkas (2010), R. Dapkus (2008). Empyrinį tyrimą apie e. demokratijos plėtros perspektyvas savivaldos lygmeniu atliko R. Dapkus ir R. Kmieliauskaitė (2011). Šiame tyrime buvo analizuojamos kaimiškųjų regionų gyventojų galimybės dalyvauti e. demokratijos plėtros procesuose. Tačiau šis tyrimas apėmė tik kaimiškuosius regionus, atskirai neišskiriant savivaldybių. Taigi Lietuvoje pasigendama tyrimų ir straipsnių, kurie konkrečiai atskleistų e. demokratijos apraiškas, jos plėtros perspektyvas, svarbą bei esamą situaciją vietos lygmeniu.

E. demokratiją ir jos įgyvendinimą teoriniu požiūriu plačiau nagrinėja užsienio mokslininkai: A. Brack, P. Noble (2001), J. Caldow (2004), Steven L. Clift (2000), J. Aidemark (2003) ir kiti.

Tyrimo objektas – e. demokratijos raiška ir plėtros perspektyvos Pasvalio rajono savivaldybėje.

Tyrimo tikslas – iširti e. demokratijos raišką ir plėtros galimybes Pasvalio rajono savivaldybėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teorinėje darbo dalyje:

- Atskleisti elektroninės demokratijos apibrėžimo įvairovę ir pristatyti pagrindines sąsajas tarp e. demokratijos, e. valdžios, e. paslaugų sąvokų.
- Apžvelgti elektroninės demokratijos priemonių įvairovę bei elektroninę demokratiją kaip vieną iš naujojo viešojo valdymo elementų.
- Aprašyti elektroninės demokratijos pagrindines tendencijas Lietuvoje ir pasaulyje.

2. Empirinio tyrimo dalyje:

- Įvertinti elektroninės demokratijos esamą situaciją Pasvalio rajono savivaldybėje.
- Nustatyti elektroninės demokratijos priemonių panaudojimo galimybes Pasvalio rajono savivaldybėje.
- Pateikti pasiūlymus dėl elektroninės demokratijos plėtros gerinimo Pasvalio rajono savivaldybėje.

Tyrimo metodologija. Siekiant išnagrinėti e. demokratijos raišką ir plėtros perspektyvas Pasvalio rajono savivaldybėje buvo pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Kokybinis tyrimas buvo planuojamas ir atliekamas remiantis metodologiniais reikalavimais pateiktais B. Bitino, L. Rupšienės, V. Žydžiūnaitės (2008) ir K. Kardelio (2007). Kokybinis tyrimas yra sistemingas, nestruktūrizuotas atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimas, vykstantis natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį jų paaiškinimą (Kardelis, 2007).

Tyrimo metodai:

- **Mokslinės literatūros analizė ir sisteminimas** leido atskleisti Lietuvos ir užsienio mokslininkų požiūrį į elektroninės demokratijos sampratą, jos įgyvendinimą ir plėtrą;
- **Dokumentų** (LR teisės aktų, projektų) **analizė**, kuri sudarė prielaidas nustatyti elektroninės demokratijos tendencijas Lietuvoje;
- Panevėžio apskrities savivaldybių **internetinių tinklapių analizė**, kuri leido palyginti e. demokratijos priemonių aktyvumą su Pasvalio rajono savivaldybe;
- **Pusiau struktūrizuotas specialistų interviu**, kurio metu siekiama atskleisti specialistų nuomones apie elektroninės demokratijos įgyvendinimo Pasvalio rajono savivaldybėje problemines sritis ir tobulinimo galimybes.

Praktinis reikšmingumas. Gauti tyrimo duomenys gali būti panaudoti tobulinant Pasvalio rajono savivaldybės e. demokratijos įgyvendinimą. Su tyrimo rezultatais supažindinti Pasvalio rajono savivaldybės administracijos skyriaus vadovai.

Darbo struktūra. Darbas sudarytas iš dviejų pagrindinių dalių. Pirmojoje dalyje analizuojami elektroninės demokratijos teoriniai aspektai: atskleidžiama elektroninės demokratijos

sąvokų įvairovė, pristatomos pagrindinės sąsajos tarp e. demokratijos, e. valdžios, e. paslaugų sąvokų, apžvelgiama elektroninės demokratijos priemonių įvairovė, pristatoma elektroninė demokratija kaip vienas iš naujojo viešojo valdymo instrumentų bei aprašytos elektroninės demokratijos pagrindinės tendencijos Lietuvoje ir Pasaulyje.

Antrojoje darbo dalyje pristatomas elektroninės demokratijos raiškos ir plėtros perspektyvų Pasvalio rajono savivaldybėje tyrimas: aprašomas savivaldybių internetinių puslapių elektroninės demokratijos priemonių ir informatyvumo vertinimas, pateikiami interviu apie elektroninės demokratijos raiškos ir plėtros perspektyvas Pasvalio rajono savivaldybėje rezultatai.

Darbą sudaro: „Įvadas“, „Išvados“, „Rekomendacijos“, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, „Literatūra“ ir „Priedai“. Pateiktos 8 vaizdinės priemonės, iš kurių 5 lentelės ir 3 paveikslai.

1. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. ELEKTRONINĖ DEMOKRATIJA IR JOS REIŠMĖ

Šiame skyriuje nagrinėjama demokratijos samprata, jos priemonės, aptariami elektroninės demokratijos apibrėžimai, elektroninės demokratijos santykiai su elektronine valdžia ir elektroninėmis paslaugomis.

1.1.1. Demokratijos samprata šiuolaikinėje visuomenėje

Demokratijos idėja pirmą kartą buvo suformuluota V a. pr. Kr. senovės Graikijoje, kur kai kurie graikų miestai – valstybės (poliai) pradėjo naudoti valdymo sistemą vadinamą „democratie“. Išvertus iš graikų kalbos „demokratija“ reiškia „liaudies valdžia“. Taigi demokratija tai tokia valdymo forma, kai valdo tauta (liaudis). To meto demokratija pasireiškė per plebiscitus ir referendumus, kurie buvo rengiami svarbiems klausimams spręsti. To amžiaus filosofas ir mąstytojas Herodotas teigė, kad geriausia valstybė būtų lygybės pagrindu įkurta valstybė, kurioje visi svarbiausi reikalai sprendžiami tautos susirinkime, o valdininkai atsiskaito visuomenei (Davies, 2000). Būtent demokratijos idėja remiasi šiais požymiais, kad bet koku būdu turi būti įtraukiama tauta. Pats žymiausias iš demokratiškų polių buvo Atėnai, kur buvo sukurta stipriausia ir stabiliausia demokratija senovės Graikijoje. Tais laikais sukurtas demokratijos modelis nuolat kito tam, kad tenkintų besikeičiančią visuomenę bei jos poreikius. Svarbiausiais tais laikais demokratijos požymiais, anot S. Šiliausko (2005), laikyta žmonių ir socialinių grupių santarvė ir demokratijos principų pripažinimas, turto cenzos likvidavimas, algų įvedimas valdininkams. Tačiau šiandien šie demokratijos požymiai pasikeitė į du pagrindinius. Pirmas – valdžios atskaitomybė savo tautai ir valstybės piliečiams, antras - konstitucinis valstybės valdžios apribojimas.

Demokratija, kaip valdymo forma skirstoma į dvi pagrindines šakas: *atstovaujamoją demokratiją ir tiesioginę demokratiją*. Atstovaujamoji demokratija vyrauja išsivysčiusiose šalyse. Ši demokratijos forma pasireiškia, kai visuomenės interesams atstovauja tautos renkami atstovai. Tiesioginė demokratija tai tokia demokratijos forma, kai valstybės piliečiai visuotiniuose susirinkimuose ar visuotiniuose balsavimuose patys sprendžia svarbiausius valstybinius reikalus ir tik paskui sprendimus paveda įgyvendinti specialiai sudarytiems organams (Vitkus, 2001). Tiesioginė demokratijos forma praktiškai yra sunkiai įgyvendinama ir šiuolaikiniame pasaulyje beveik nebetaikoma.

Šių laikų demokratijos suvokimas siejamas su *dalyvaujamosios demokratijos* modelio atsiradimu, kur pagrindinis dėmesys skiriamas piliečio įtraukimo į valstybės valdymą svarbai. Šis

modelis vienas svarbiausių XX a. pabaigos pasiekimų demokratijoje. D. Held (2002) teigia, kad dalyvaujamoji demokratija skatina žmogaus vystymąsi, mažina susvetimėjimo valdžios centrams jausmą, puoselėja rūpinimąsi kolektyvinėmis sprogimomis ir padeda formuoti aktyvius ir sąmoningus piliečius, sugebančius labiau domėtis valdymo reikalais. Dalyvaujamąsios demokratijos tema vis plačiau diskutuojama Europos Sąjungoje dėl piliečių nuomonės išreiškimo. Sutartyje dėl Konstitucijos Europai yra įtvirtinti dalyvaujamąsios demokratijos principai. Sutarties 47 straipsnyje teigiama, kad institucijos atitinkamomis priemonėmis suteikia piliečiams ir atstovaujamosioms asociacijoms galimybę skelbti nuomones apie visas Sąjungos veiklos sritis ir viešai jomis keistis ir tai, kad institucijos palaiko atvirą, skaidrų ir nuolatinį dialogą su atstovaujamosiomis asociacijomis ir pilietine visuomene.

Šiuolaikinė demokratija – tai valstybės valdymo forma, kai visa valdžia kyla iš valstybės piliečių valios, valdymas yra įgyvendinamas per konstitucijos pagrindu renkamas ar formuojamas institucijas (Vitkus, 2001). Remiantis šia samprata demokratija yra valdymo forma, (1) akcentuojanti piliečių teisę dalyvauti šalies valdyme, (2) šios teisės įgyvendinimas per savo išrinktus atstovus. Anot V. Juknevičienės, Z. Urbelienės (2008), kontrolės ir valdžios padalijimo principų taikymas bei rinkimų sistemos tobulinimas yra neatsiejamas nuo šiuolaikinės demokratijos sampratos. Taigi šių instrumentų tobulinimo reikalavimas sudarė sąlygas naujų technologijų panaudojimui, siekiant kuo efektyvesnio kontrolės ir valdžios padalijimo principų taikymo bei rinkimų sistemos tobulinimo užtikrinimo.

XX-XXI amžiuje pradėtas kreipti didesnis dėmesys į demokratijos vystymosi procesus įtraukiant piliečius, nes bėgant laikui atsiranda naujos visuomenės vertybės bei nauji pokyčiai valdžios atžvilgiu. Visuomenėje pradėjo vyrėti tokios vertybės kaip veiklos skaidrumas, atvirumas, efektyvumas, atsiskaitomybė, pasitikėjimas. Būtent šios vertybės skatina demokratijos procesų transformaciją. Kalbant apie naujus pokyčius, jie siejami su informacinėmis technologijomis. Anot R. Petrausko ir kt. (2009), demokratinuose procesuose, suderinus pokyčius ir vertybes, informacinės ir telekomunikacijos technologijos gali palengvinti dialogą tarp valdžios ir piliečių.

Besikeičiančios visuomenės kontekste vis daugiau akcentuojamas piliečių pasyvumas politikos atžvilgiu. Vienas iš pastebimiausių reiškinių tai tiek savivaldybių, tiek seimo rinkimuose dalyvaujančių piliečių skaičiaus mažėjimas. Manoma, kad visa tai informacinių ir komunikacinių technologijų spartaus pritaikymo padarinys, kurio galimybės sparčiai kinta ir atveria naujas galimybes mokslo, verslo, politikos srityse. Plečiantis informacinėms ir komunikacinėms technologijoms vis dažniau pradedama diskutuoti apie elektroninę demokratiją kaip pažangią valstybės valdymo formą.

1.1.2. Elektroninės demokratijos apibrėžimo klausimai

Kadangi XXI amžius yra laikomas naujų technologijų ir komunikacijų amžiumi, nes susiduriama su poreikiu modernizuoti viešąjį valdymą, siekiant didinti valdžios veiklos skaidrumą, efektyvumą, piliečių įtraukimą į sprendimo priėmimo procesą. Technologijos, leidžiančios patogiai ir greitai gauti bei perduoti informaciją, tampa puikiu įrankiu piliečiams plačiau sužinoti apie jų gyvenimui turinčius įtakos valdžios sprendimus ir dalyvauti juos rengiant. Viena iš reikšmingiausių valdžios institucijų egzistavimo informacinėje visuomenėje apraiškų – elektroninė demokratija. Elektroninė demokratija dar yra vadinama skaitmenine demokratija dėl jos išraiškos būdų per skaitmenines technologijas (Curran, Nichols 2005). Elektroninė demokratija yra palyginti naujas reiškinys. Kalbant apie elektroninės demokratijos sampratą, mokslinių šaltinių analizė atskleidė, kad bendros ir vieningos nusistovėjusios sąvokos, kuri atspindėtų visą e. demokratijos esmę, dar nėra (žr. 1.1 lentelė).

1.1 lentelė

E. demokratijos samprata

E. demokratijos apibrėžimai	Informaciniai šaltiniai
Elektroninė demokratija gali būti įvardijama kaip informacinių technologijų naudojimas demokratinuose procesuose.	Žilionienė, I. (2004). <i>Elektroninės demokratijos ir valdžios iniciatyvos Europos Sąjungos ir Lietuvos viešajame administravime</i> // Viešoji politika ir administravimas. Nr. 9. ISSN 1648-2603
E-demokratija tai nieko daugiau, nei siekimas palengvinti, tobulinti bei išplėsti demokratijos procesus naudojant informacinių technologijų priemones.	Caldow, J. (2004). <i>e-Democracy: Putting Down Global Roots</i> . [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www-01.ibm.com/industries/government/ieg/pdf/e-democracy%20putting%20down%20roots.pdf >.
E. demokratijos sąvoką, kuri apibūdina naujo tipo valstybės ir piliečių interakcijas.	Kraujelytė, A. (2006). <i>Intelektinė nuosavybė kaip e. verslo ir e. valdžios plėtros veiksnys</i> // Viešoji politika ir administravimas. Nr. 17. ISSN 1648–2603
E-demokratija, kuri pasireiškia, kai politikai su piliečiais bendrauja internetu.	Juknevičienė, V., Urbalienė, Z. (2008). <i>Elektroniniai rinkimai šiuolaikinės demokratijos kontekste</i> // <i>Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos</i> . Nr. 3(12) ISSN 1648-9098
E-demokratija yra viena esminių sąlygų, padedančių piliečiams aktyviai dalyvauti kasdieniame visuomenės gyvenime ir valstybės valdyme.	Clift S. L (2000). <i>The E-Democracy E-Book: Democracy is Online</i> . - http://stevenclift.com/?p=73#egov
E. demokratija įvardijama, kaip valdymo modernizavimas, pritaikant technologijas demokratiniam procesams įgyvendinti.	Clift S. L (2004). <i>Global E. democracy trends</i> . [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www.igipuzkoa.net/upload/jornadas/descargas/es/clift.pdf >.
E. demokratija – tai naujausių informacinių ir telekomunikacinių technologijų naudojimas demokratinuose procesuose, siekiant užtikrinti piliečių dalyvavimą ir valdžios atskaitomybę, valdymo sprendimų skaidrumą, piliečių pasitenkinimą valdžios veikla ir efektyvų valdymą	Clift S. L. (2004). <i>Government and democracy: representation and citizen engagement in the information age</i> . [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www.publicus.net/articles/cliftegovdemocracy.pdf >.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis minėtais autoriais.

Dažniausiai autoriai, rašantys elektroninės demokratijos tema, elektroninės demokratijos apibrėžimą sieja su informacinėmis technologijomis. Anot E. Spruogio (2002), informacinės technologijos suteikia didelę naudą ne tik informacijos gavėjui, bet ir informacijos siuntėjui. Technologijų pagalba įmanoma nepaisyti atstumo, laiko ir apimčių, tai metodų ir būdų visuma informacijai rinkti, kaupti, saugoti, apdoroti, perduoti. I. Žilionienė (2004), įvardindama elektroninės demokratijos sąvoką, taip pat pabrėžia informacines technologijas, kurių pagalba įgyvendinami demokratiniai procesai. Globaliame pasaulyje, panaudojant informacinių ir komunikacinių technologijų priemones, įmanoma geriau įgyvendinti demokratiškus procesus. Tokiu būdu, veikiant naujausioms technologijoms, demokratija tampa lankstesnė ir įgalina piliečius gauti elektronines galimybes, skirtas demokratiškiems procesams įgyvendinti.

Panašų elektroninės demokratijos apibrėžimą pateikė J. Caldow (2004). Jis taip pat elektroninę demokratiją interpretuoja, kaip informacinių technologijų panaudojimą demokratinuose procesuose, tačiau akcentuoja elektroninės demokratijos pagrindinius tikslus: palengvinti, tobulinti ir išplėsti demokratijos veiksmus. Tuo tarpu A. Kraujelytė (2006) pabrėžia, kad elektroninė demokratija tai nauja valstybės ir piliečių sąveikavimo priemonė. Tai dvipusis santykis, susijęs su grįžtamoju ryšiu tarp piliečių ir valdžios institucijų. V. Juknevičienė, Z. Urbelienė (2008) susiaurina elektroninės demokratijos apibrėžimą, akcentuodamos tik politikų ir piliečių bendravimą internetu. Tokiu būdu, anot V. Juknevičienės ir Z. Urbelienės (2008), piliečiui pasidaro itin paprasta dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

Vienas iš žymiausių elektroninės demokratijos ekspertų Steven L. Clift pateikia plačią elektroninės demokratijos sampratą, apimančią elektroninės demokratijos veiksmus ir rezultatus. Pirmiausia, elektroninė demokratija yra pagrindinė sąlyga, veikianti piliečių įsitraukimą į valstybės valdymą. Kita elektroninės demokratijos sąvoka akcentuoja elektroninę demokratiją kaip priemonę valdymo modernizavimui. Plačiai pateikiamas elektroninės demokratijos apibrėžimas nurodo rezultatus: valdžios veiklos atskaitomybė, skaidrumas, efektyvumas. Bendriausia prasme, pagal Steven L. Clift, elektroninė demokratija, visu pirma, priemonė, padedanti piliečiams aktyviai dalyvauti valstybės valdyme, įgyvendinti valdžios principus, modernizuoti viešąjį valdymą, panaudojant informacines ir kominakacines technologijas.

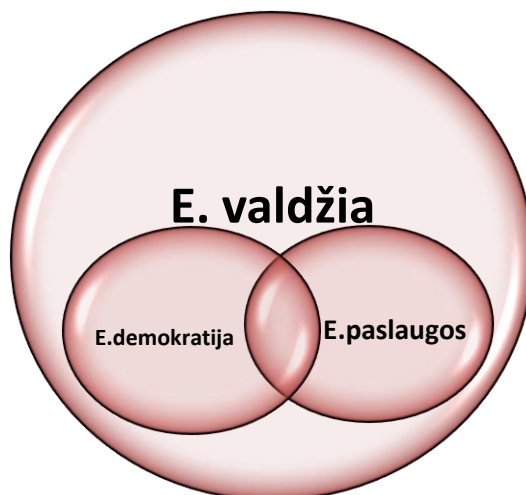
Apibendrinant elektroninės demokratijos apibrėžimus, galima teigti, kad elektroninės demokratijos sąvokos aiškinimų bei jos vertinimų mokslinėje literatūroje labai daug, todėl vienareikšmiškai apibrėžti elektroninės demokratijos sąvoką būtų sudėtinga. Elektroninės demokratijos samprata įvairių autorių apibrėžiama šiek tiek skirtingai ir išskiriama pagal vieną ar kitą aspektą. Tačiau esminis elektroninės demokratijos bruožas yra tas, kad, taikant šiuolaikines

informacines ir komunikacines technologijas, atveriamos naujos galimybės piliečiams dalyvauti valstybės valdyme.

Įvertinus aptartus požiūrius, galima apibendrinti elektroninės demokratijos sampratą, kaip *informacinių technologijų panaudojimą valstybės valdyme, siekiant modernizuoti viešąjį sektorių, įtraukti piliečius į valdymo procesą bei suteikti dėmesį į valdžios institucijų veiklos skaidrumą, atskaitomybę ir efektyvumą.*

1.1.3. E. demokratijos, e. valdžios ir e. paslaugų sąvokų sąsajos

Atsirado daug sąvokų, kur tradicinį politinių procesų transformavimą lėmė informacinių ir komunikacinių technologijų taikymas: elektroninė valdžia (e. valdžia), elektroninė demokratija (e. demokratija), elektroninės paslaugos (e. paslaugos). Šių sąvokų ryšį būtų galima pavaizduoti 1.1 paveikslu (žr. 1.1 pav.). Remiantis A. Chadwick (2003), G. Lenihan (2002) mokslinėmis idėjomis, e. valdžia yra visuma viešojo administravimo veikloje diegiamų informacinių ir komunikacinių technologijų, skirtų viešosioms paslaugoms, demokratiniams procesams ir viešajai politikai tobulinti. Jų teigimu, e. demokratija ir e. paslaugos yra įrankiai šiems tikslams pasiekti. V. Domarkas (2010) išskyrė pagrindines e. valdžios formas pagal funkcijų pobūdį: *elektroninių paslaugų teikimas* (internetinės paslaugos piliečiams, verslo ir pelno nesiekiančioms organizacijoms) ir *elektroninė demokratija* (internetinio balsavimo ir konsultacijų su piliečiais būdai).

1.1 pav. E. demokratijos, e. valdžios ir e. paslaugų sąvokų ryšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Toks suskirstymas patvirtina, kad e. demokratija ir e. paslaugos yra e. valdžios sudedamoji dalis, tačiau kiekviena iš jų atlieka skirtingas savo funkcijas. Anot A. Raipos (2009), visos šios formos sudaro prielaidas ne tik atskirų viešojo administravimo organizacijų, bet ir viso viešojo sektoriaus sistemos veiklai tobulinti, didinti vykdomosios valdžios sprendimų priėmimo skaidrumą, kokybiškiau ir efektyviau teikti visuomenei, verslo subjektams ir institucijoms viešąsias paslaugas ir informaciją. Pasitelkiant e. demokratiją didinamas piliečių įtraukimas į valdymo procesą, o e. paslaugomis siekiama priartinti viešojo administravimo institucijų paslaugas prie piliečių, verslo ir kitų organizacijų.

Nors e. valdžios terminas bendrai naudojamas palyginus neseniai, tačiau kaip reiškinys e. valdžia yra tobulinamas jau nuo 1980 metų. E. valdžios idėja kilo JAV viceprezidentui (Al Gore) bandant sukurti valdžios automatizavimo viziją, kurioje piliečių nereikėtų nukreipti į atskiras institucijas tam, kad jie gautų viešąsias elektronines paslaugas (Raipa ir kt., 2012). Kuriant e. valdžią buvo siekiama ne tik padėti piliečiui, bet ir sumažinti valdžios išlaidas, patobulinti paslaugų atlikimo greitį ir įgyvendinimo veiksmingumą. Remiantis šiomis prielaidomis atsirado e. paslaugos. Remiantis E. Butkevičiene, D. Rutkauskiene (2008) ir D. Dzemydiene, R. Naujikiene (2009), elektronines paslaugas galima įvardinti, kaip teisės aktais reglamentuojamą viešojo administravimo subjektų veiklą, padedančią įgyvendinti jų teises bei įvykdyti pareigas, nuotoliniu būdu, naudojant informacines ir telekomunikacines technologijas. Naudojantis informacinėmis technologijomis vyksta glaudesnis piliečių, verslo, organizacijų su viešosiomis institucijomis bendradarbiavimas, viešosios paslaugos teikiamos greičiau, kokybiškiau, jos tampa lengviau prieinamos. Taigi e. paslaugos pasižymi tuo, kad piliečiai gali atlikti daugelį reikalingų veiksmų, arba, kitaip tariant, gauti daugelį paslaugų neišeidami iš savo namų arba darbo.

E-valdžia siejama ne tik su informacinių ir komunikacinių technologijų panaudojimu, siekiant padaryti valdžią efektyvesnę, skaidresnę viduje, tačiau taip pat pagerinti jos santykius su visuomene. Anot G. Lenihan (2002), e. valdžios tikslas ne tik administracines paslaugas perkelti į elektroninę erdvę, bet ir stiprinti demokratinius procesus, bendravimą tarp piliečių ir valdžios institucijų. Šiam tikslui e. valdžia kaip priemonę pasitelkia e. demokratiją. Ji, kaip e. valdžios įrankis, siekia piliečius priartinti ir įtraukti į valstybės valdymo procesus, sutvirtinti ryšius tarp išrinktų tarybų narių, tarnautojų bei gyventojų. A. Kraujelytė (2006) teigia, kad e. demokratija naudojama ne tik, kaip e. valdžios priemonė, bet ir įtraukiama į e. valdžios sąvoką. Apibendrinant, galima teigti, kad e. demokratija yra neatsiejama e. valdžios dalis.

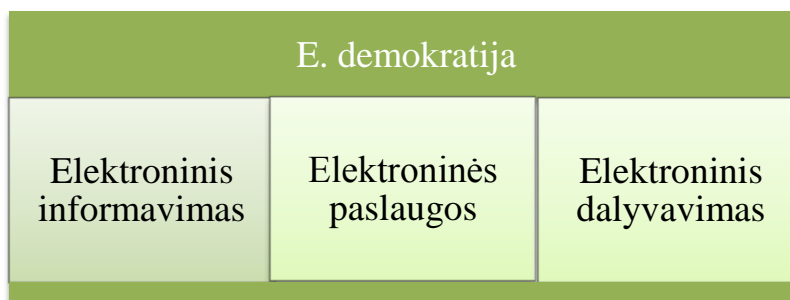
Sąvokos e. paslaugos ir e. demokratija taip pat yra tarpusavyje susijusios, jų ryšys pavaizduotas 1.1 paveiksle (žr. 1.1 pav.). Jas sieja valdžios institucijų paslaugos elektroninėje terpėje, nes e. paslaugas teikia ir e. demokratija. E. paslaugas, kaip e. demokratijos priemonę išskyrė A. Brack, P. Noble (2001). E. demokratijos paslaugos apima registracijas pas valdžios

atstovus, galimybę peržiūrėti posėdžių transliacijas, pateikti e. peticijas. Šias priemones plačiau aptarsime kitame skyrelyje. Tačiau kartais randama, kad e. demokratijos paslaugos priskiriamos e. paslaugoms. D. Dzemydienė, R. Naujickienė (2009) teigia, kad elektronine paslauga galima laikyti galimybę registruotis į priėmimą pas savivaldybės specialistą, individualizuotos, savivaldybės turimos informacijos pateikimą piliečiui apie jį ir jo veiklą. Taigi galima teigti, kad e. demokratijos ir e. paslaugų teikiamų paslaugų rūšys kartais skirtingai priskiriamos vienai ar kitai e. valdžios priemonei.

Apibendrinant galima pasakyti, kad e. valdžia – bendrinė sąvoka, vartojama apibrėžti visus valdymo procesus, vykdomus pasitelkiant internetinius ir kitokius ryšio kanalus bei skaitmenines technologijas (Wilhelm, 2000). E. paslaugos – apibrėžti valdžios institucijų teikiamas viešąsias paslaugas, e. demokratija – demokratijos procesų plėtojimas, pasitelkiant naujas informacines ir telekomunikacines technologijas. Visos trys anksčiau minėtos sąvokos yra neatsiejamos nuo informacinių technologijų ir telekomunikacijų tinklų panaudojimo modernizuojant viešąjį sektorių. Tai vienintelė e. demokratijos, e. valdžios ir e. paslaugų pasireiškimo terpė. Taip pat svarbu paminėti, kad be e. valdžios atsiradimo nebūtų nei e. demokratijos, nei e. paslaugų, nes šios dvi sąvokos yra e. valdžios įgyvendinimo įrankiai.

1.1.4. Elektroninės demokratijos raiškos priemonės

Pagrindinė elektroninės demokratijos varomoji jėga yra užtikrinti, kad demokratiniai ir politiniai procesai, valdžios institucijos būtų atviros visiems piliečiams bei jiems būtų suteikta galimybė dalyvauti valstybės valdyme. Anot Steven L. Clift (2003), geriausias būdas užtikrinti piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese internetu yra pritaikyti internetinius įrankius demokratinuose procesuose. A. Brack, P. Noble (2001) elektroninę demokratiją suskirstė į tris išraiškos formas: elektroninis informavimas, elektroninės paslaugos ir elektroninis dalyvavimas (žr. 1.2 pav). Kiekviena iš šių formų apima skirtingas elektroninės demokratijos priemones.

1.2. pav. E. demokratijos išraiškos formos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Elektroninis informavimas. Tai pirmasis elektroninės demokratijos žingsnis, kuriuo siekiama pateikti kuo daugiau pilietiškai svarbios informacijos apie valstybinių sprendimų priėmimo eigą gyventojams per internetines technologijas. Tai apima tiek pasyvią prieigą prie informacijos pagal piliečių poreikius, tiek aktyvius valstybės institucijų veiksmus skleidžiant informaciją. Visa informacija yra pateikiama vienpuse kryptimi ir neturi grįžtamojo ryšio, tačiau įgalina piliečius aktyviai domėtis ir informaciją panaudoti kituose demokratinuose procesuose (Brack, Noble, 2001). Elektroninis informavimas pasireiškia, kaip informacijos pateikimas internetiniuose valdžios institucijų tinklapiuose, informavimas elektroniniu paštu, elektroniniai paklausimai ir e. apklausos ir tyrimai.

Informacijos pateikimas internetiniuose valdžios institucijų tinklapiuose. Juose talpinami informaciniai pranešimai, skirti piliečių supažindinimui su vykdoma veikla, informavimas apie esamas problemas ir jų sprendimo galimybes. Tinklapiai – plačiausiai paplitusi informacijos skelbimo priemonė elektroninėje erdvėje, kuria naudojasi nemažai valdžios institucijų.

Informavimas elektroniniu paštu. Juo galima užsisakyti naujienas iš tam tikros valstybės institucijos bei susisiekti ir parašyti elektroninį laišką institucijai ar valstybės tarnautojui aktualiais klausimais. Elektroninis paštas - viena plačiausiai naudojamų interneto paslaugų. Pagrindiniai jo privalumai yra operatyvumas ir patogumas. Anot I. Rudanovos (2007), ne visi žmonės dažnai lankosi valdžios institucijų tinklapiuose, todėl ši galimybė gauti naujausią dominančios srities informaciją skatina savalaikę reakciją, ypač, jei tokiu būdu gaunama informacija apie ateinančius posėdžius, svarstymus ir t.t., kur asmuo gali pareikšti savo nuomonę.

Elektroniniai paklausimai. Anot A. Brack, P. Noble (2001), neretai vartotojai ieško informacijos ir neranda atsakymo rūpimu klausimu. Tai valstybinių institucijų tinklapiuose suteikiama galimybė interesantams užduoti jiems rūpimus klausimus. Elektroniniai paklausimai dar vadinami „klausiate – atsakome“ tipo informavimo paslauga. Klausimai ir atsakymai skelbiami viešai interneto tinklapyje. Jie gali būti suskirstyti pagal temas, apjungus panašius klausimus, kad vartotojas lengviau surastų reikiamą atsakymą. Be to tai yra piliečiui skiriamo dėmesio įrodymas, savotiškas padaršinimas komunikuoti su valdžios institucijomis. Ši elektroninės demokratijos priemonė palengvina institucijų darbą, nes tas pats klausimas gali būti aktualus ir kitiems vartotojams, taip vienu atsakymu pasinaudoja keletas interesantų ir išvengiama kreipimusi į instituciją su analogišku klausimu.

E. apklausos ir tyrimai rengiami norint išsiaiškinti piliečių nuomonę vienu ar kitu svarbiu klausimu. Tai tiesiog forma, kurią reikia užpildyti, pasirenkant atsakymų variantus. Apklausos gali būti labai trumpos ir paprastos – vienas klausimas su keliais atsakymų variantais, bet gali būti ir ilgesnės, kelių ar keliolikos klausimų apklausos. Tokios apklausos yra prieinamos visiems 24 valandas per parą ir 7 dienas per savaitę iš vartotojams patogios vietos, nereikia specialiai atvykti į

apklausos vietą. Tokios apklausos neturi mokslinės reikšmės, kadangi paprastai jos neatspindi visų galinčių balsuoti piliečių nuomonės. Jos gali parodyti tik bendras tendencijas. Apie apklausos rezultatus paprastai yra informuojama apklausos vyksmo metu, galima stebėti besikeičiančius rezultatus, kurie yra prieinami viešai, kaip ir pati apklausa. Apklausos rezultatai yra perduodami suinterasuotoms šalims, kurie, išanalizavę rezultatus, ateityje atitinkamai galėtų ištaisyti netenkinančią gyventojų padėtį.

Elektroninės paslaugos. Anksčiau jau išsiaiškinome, kad e. paslaugos yra atskira sritis, tačiau kartais e. demokratijos kontekste minimos e. paslaugos. E. demokratijos paslaugoms priskiriama e. registracija, e. įrašai, e. peticijos.

E. registracija - tai yra paraiškų per internetą pildymas susitikimui su valdžios atstovu. Registracijos metu pilietis gali matyti visą dominančio valdžios atstovo grafiką ir pasirinkti tinkamiausią laiką.

E. įrašai. Jų pagalba suinteresuoti asmenys turi galimybę internete stebėti atitinkamų institucijų veiklą esamu laiku elektroninių vaizdo ir garso perdavimo technologijų pagalba. Elektroninių įrašų stebėjimas prieinamas visiems, yra transliuojami internete ir nereikalauja ypatingų prisijungimo sąlygų, norint juos matyti.

E. peticijos - tai dar viena iš e. demokratijos paslaugų priemonių. Remiantis A. Brack, P. Noble (2001), e. peticijų pagalba piliečiai ir kiti asmenys internetinių technologijų pagalba gali pareikšti, įteikti kolektyvinį prašymą valdžios atstovams. E. peticijomis siekiama pateikti pasiūlymus, prašymus institucijoms ar valdžios atstovams. I. Rudanova (2007) teigia, kad elektroninės peticijos yra lengviau pastebimos ir prieinamos, jų pagrindu gali čia pat kilti diskusijos, jos padeda užtikrinti sprendimų priėmimo skaidrumą ir skatina bendruomenės dalyvavimą.

Elektroninis dalyvavimas. A. Brack, P. Noble (2001) teigia, kad elektroninės demokratijos koncepcijos esmė yra piliečių dalyvavimas valdymo procese. Pagrindinis e. demokratijos dalyvavimo proceso tikslas – įtraukti kuo daugiau piliečių ir suinteresuotų grupių į sprendimų priėmimo procesą. Tokiu būdu yra siekiama stipresnės, atviresnės ir pilnai realizuotos demokratijos, taip pat piliečių pasitenkinimo sprendimais ir atviro bendradarbiavimo su valdžios institucijomis. Elektroninis dalyvavimas remiasi partneryste tarp piliečių ir valdžios. Jis apima įvairius instrumentus, naudojamus piliečių įtraukimui į politinių sprendimų aptarimą ir priėmimą, tokius kaip e. pokalbiai, elektroniniai forumai ir e. balsavimas.

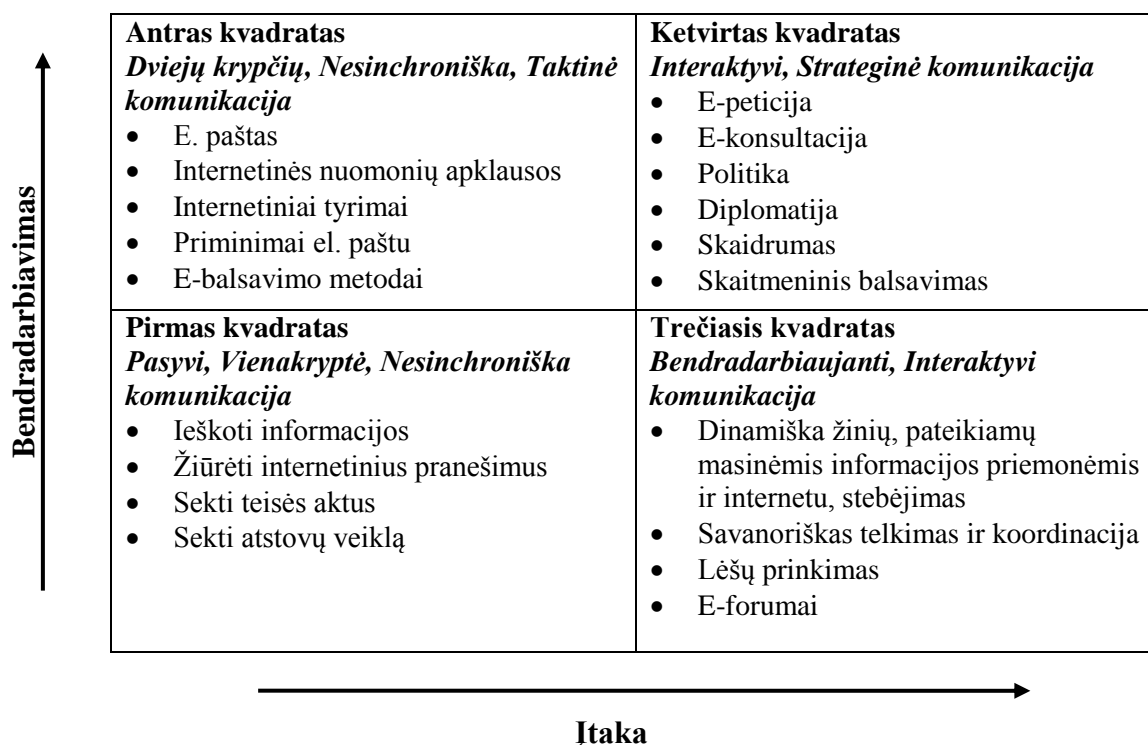
E. pokalbiai apibrėžiami, kaip valdžios atstovų ir piliečių interaktyvus bendravimas. Elektroniniuose pokalbiuose būtinas valdžios atstovo dalyvavimas. Šis būdas naudojamas partijų ir gyventojų bendravimui, atskirų politikų bendravimui su rinkėjais ar kitais interesantais. Elektroninio pokalbio metu besidomintys asmenys gali dalyvauti, nepaisant savo buvimo vietos, tolimesnėse vietovėse gyvenantys asmenys gauna galimybę bendrauti su viešaisiais asmenimis, taip

pat palengvinamas neįgaliųjų bendravimas su viešaisiais asmenimis. Šis e. demokratijos elektroninio dalyvavimo būdas stiprina valdžios ir gyventojų tarpusavio pasitikėjimą.

Elektroniniai forumai - tai vieta tinklapyje, skirta tam tikros temos diskusijai, kurios pagalba piliečiai ir kiti suinteresuoti asmenys turi galimybę diskutuoti tarpusavyje jiems rūpimais klausimais. Kiekvienas tinklapyje lankytojas gali tapti forumo dalyviu. Elektroniniai forumai paprastai organizuojami kaip diskusija, kur atsakymai į pradinį pranešimą išdėstomi vienas paskui kitą. Dažniausiai žmonės iš pradžių skaito kitų lankytojų komentarus ir paskui pareiškia savo nuomonę ar išreiškia pritarimą vienai iš jau pareikštų nuomonių. Elektroniniai forumai leidžia piliečiams pasidalinti politinėmis nuomonėmis tarpusavyje ir su valdžios atstovais.

E. balsavimas suprantamas kaip balso atidavimas, dalyvaujant elektroniniuose referendumuose bei elektroniniuose rinkimuose informacinių ir komunikacinių technologijų pagalba. Elektroninis balsavimas gali palengvinti ir valdžios darbą balsų skaičiavimo ir rezultatų pateikimų procesuose. Anot M. Hilbert (2009) elektroninis balsavimas galimas dviem būdais: elektroninis balsavimas, naudojant elektronines balsavimo mašinas ir elektroninis nuotolinis balsavimas.

Visos aptartos e. demokratijos priemonės, kurias išskyrė A. Brack, P. Noble (2001), siekia piliečių įsitraukimo į politinį procesą ir stiprinti valdžios komunikaciją su visuomene. Kominikacijos svarbą šiame procese atspindi J. Caldow pateiktas Elektroninės Vyriausybės Instituto (JAV) elektroninės demokratijos modelis (žr. 1.3 pav.).

1.3 pav. E-demokratijos modelis

Šaltinis: Caldow J., e-Democracy: putting Down Global Roots. 2004. p. 4-5.

Komunikacijos pobūdis bei taikomos elektroninės demokratijos priemonės atspindi visuomenės ir politinių institucijų bendradarbiavimą. Iš pateikto modelio matyti, kad pirmasis kvadratas atspindi silpniausią bendradarbiavimo ir įtakos politiniams procesams darymą, o naudojamos priemonės užtikrina tik informavimo principą, naudojant *vienakryptį* informacijos pateikimą. Antrasis ir trečiasis kvadratai reprezentuoja *dvykryptę* komunikaciją, kurios e. demokratijos priemonių dėka, piliečiams sudaroma galimybė ne tik gauti informaciją, bet ir bendrauti su politikais, taip pat atsiranda galimybių įsitraukti į politinius procesus, išreiškiant savo nuomonę rūpimais klausimais. Trečiajame kvadrato atspindinčios interaktyvios komunikacijos galimybės užtikrina piliečiams sąlygą daryti įtaką, nors bendradarbiavimas tarp valdžios institucijų ir piliečių nėra labai stiprus. Ketvirtasis kvadratas atspindi didžiausią įsitraukimą ir įtaką bei įtvirtintą strateginę komunikaciją. Įsitraukimas ir įtaka, šiuo atveju, reiškia, kad piliečių ir valdžios institucijų partnerystė sudaro galimybę piliečiams dalyvauti politikos formavimo ir įgyvendinimo procese. Strateginė komunikacija leidžia teigti, jog piliečių įtaka ir bendradarbiavimas yra numatytas ateities planuose ir ji yra aukščiausia komunikacija, kurios siekiama e. demokratijos priemonėmis.

Taigi elektroninės demokratijos galimybės labai plačios. Tokia išvada daroma atskleidus elektroninės demokratijos priemonių įvairovę. Elektroninės demokratijos priemonės – tai būdai, kurių pagalba vyksta demokratijos procesai bei gali būti užtikrinamos pilietinės visuomenės funkcijos ir siekiami pilietinės visuomenės tikslai, skatinami pilietinės visuomenės procesai. Šių priemonių efektyvumas suteikia piliečiams geresnes pasinaudojimo jomis galimybes, užtikrina komunikaciją tarp proceso dalyvių. Kiekviena elektroninės demokratijos priemonė skirtingai siekia bendradarbiavimo ryšio ir piliečių daromos įtakos.

1.2. ELEKTRONINĖ DEMOKRATIJA NAUJOJO VIEŠOJO VALDYMO KONTEKSTE

Šioje dalyje apžvelgiami pagrindiniai naujojo viešojo valdymo aspektai bei atskleidžiamas ryšys tarp elektroninės demokratijos ir naujojo viešojo valdymo.

1.2.1. Pagrindiniai naujojo viešojo valdymo bruožai

Naujasis viešasis valdymas išryškėjo visai neseniai, XX amžiaus pabaigoje - XXI amžiaus pradžioje. Šio valdymo atsiradimą lėmė globalizacijos poveikis, keliami nauji reikalavimai viešajam

valdymui, pokyčiai visuomenės gyvenimo sferoje ir kiti. Naujasis viešasis valdymas - tai viešojo administravimo modelis su platesniu piliečių dalyvavimu valdyme, korupcijos apribojimu, skaidrumo, atsakomybės ir kitų moralinių-etninių savybių iškelimu, geru tarpinstituciniu bendradarbiavimu (Guogis ir kt., 2010). Šis modelis dar vadinamas geruoju viešuoju valdymu. Anot J. Buškevičiūtės, A. Raipos (2011), šio modelio kontekste viešosios institucijos ima skirti daugiau dėmesio paslaugų struktūrai tobulinti, darbuotojams mokyti ir lavinti, naujausiems planavimo, vadovavimo ir koordinavimo veiklos metodams ir procedūroms įvaldyti. V. Domarko (2011) teigimu, naujasis viešasis valdymas apibrėžiamas kaip vertybių, programų ir institucijų sistema, padedanti visuomenei tvarkyti savo ekonominius, socialinius ir politinius reikalus naudojantis valstybės, pilietinės visuomenės ir privataus sektoriaus sąveika. Galima pastebėti, kad skirtingų autorių apibrėžimuose išvelgiami skirtingi naujojo viešojo valdymo bruožai. Daugiausia sukonkretinti bruožai yra A. Guogio ir kt. (2010). Bruožai, kurie, anot autoriaus, naująjį viešąjį valdymą daro išskirtiniu, yra orientaciją į demokratijos plėtrą: darbuotojų dalyvavimas valdyme, piliečių dalyvavimas valdyme, veiklos skaidrumas ir atvirumas, elektroninė demokratija, geras tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir demokratijos plėtra darbo vietoje. Toliau aptarsime keletą ryškiausių naujojo viešojo valdymo bruožų, tokius kaip sprendimo efektyvumas, piliečių dalyvavimas valstybės valdyme, veiklos skaidrumas, atskaitomybė ir informacinių technologijų panaudojimas viešajame administravime.

Sprendimų efektyvumas – tai vienas iš demokratijos plėtros ryškiausių elementų. Sprendimų priėmimas vis dažniau suvokiama kaip kompleksinė sąvoka, apimanti tokius reiškinius kaip piliečių dalyvavimas, informacijos srautų valdymas, visuotinės kokybės vadybos metodų taikymas, viešųjų projektų ir programų rengimas ir pan. (Buškevičiūtė, Raipa, 2011). Gero sprendimo įgyvendinimas dažniausiai siejamas su racionalumo, efektyvumo ir veiksmingumo sąvokomis. J. Buškevičiūtė, A. Raipa (2011) teigia, kad efektyvumo ir racionalumo sąvokos yra labai panašios, tačiau akcentuotina, kad efektyvumas daugiau siejamas su veiklos rezultatais, o racionalumas – su priemonėmis tiems rezultatams pasiekti. Taigi efektyvus sprendimas – įgyvendinamas laiku ir nešališkai, atspindintis viešuosius interesus, racionalumą, teisėtumą, efektyvų išteklių paskirstymą ir minimalias sąnaudas bei užtikrinantis sprendimo priėmimo viešumą ir atvirumą, pasiekiantis tikslą, tai yra išsprendžiantis iškilusią problemą ar dilemą (Simon, 2003).

Piliečių dalyvavimas valstybės valdyme. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnis skelbia, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus. Naujasis viešasis valdymas teigia, kad piliečių dalyvavimas yra esminė prielaida demokratiškam valdymui, nes pilietiškumas reiškia ne vien individualius interesus, bet ir socialines vertybes, siekius ir rūpinimąsi kitais (Guogis ir kt., 2010). Piliečiai dalyvauti valstybės valdyme gali dviem būdais: tiesiogiai ir netiesiogiai. Tiesioginis piliečių dalyvavimas viešojoje politikoje dažnai

suprantamas kaip neprivilegiuotų piliečių dalyvavimas, rengiant ir įgyvendinant sprendimus, darančius įtaką jų gyvenimo lygmeniui, jų veiklos turiniui ir kt. (Guogis, 2010). Netiesioginis piliečių dalyvavimas valstybės valdyme apima teisę vienijimuisi į bendrijas, politines partijas, dalyvavimu susirinkimuose, mitinguose, įvairiuose judėjimuose, gyventojų apklausose ir pan. Viena svarbiausių netiesioginio dalyvavimo formų yra rinkimai, kurių metu visuomenės nariai įtraukiami į politinius procesus. Rinkimai užtikrina tikrąjį piliečių dalyvavimą sprendžiant valstybės ir visuomenės reikalus, todėl yra labai svarbūs šalies politiniame gyvenime (Buškevičiūtė, Raipa, 2011). Piliečių dalyvavimas valstybės valdyme yra vienas iš svarbiausių demokratijos bei laisvos ir atviros visuomenės bruožų. Apskritai piliečių dalyvavimas derinant tam tikras viešosios politikos sritis gali būti suprantamas kaip bendravimas tarp piliečių ir valdžios, kai valdžia informuoja piliečius ir juos išklauso, o piliečiai išsako savo nuomonę ir pageidavimus valdžiai. Piliečių dalyvavimo terminas aiškiai suprantamas ir dažnai vartojamas kalbant apie netiesioginio dalyvavimo formas, tokias kaip narystė interesų grupėje ar balsavimas rinkimuose, taip pat ir dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų veikloje. Taigi šis naujojo viešojo valdymo bruožas skatina piliečių grupių ir valdžios institucijų bendradarbiavimą.

Veiklos skaidrumas. Skaidrumo pagrindinis tikslas priversti valdžios institucijų darbuotojus būti atsakingus už priimamus sprendimus ir atliekamus veiksmus (Raipa, Backūnaitė, 2004). Skaidrumas yra vienas iš pagrindinių principų demokratinėje valstybėje ir naujojo viešojo valdymo sistemoje. Sąvoka skaidrumas – remiasi laisvu informacijos skleidimu. Informacija turi būti pateikiama pakankamai, kad būtų galima stebėti ir suprasti institucijų veiklą (Pivoras, Visockytė, 2011). Skaidrumas leidžia piliečiams matyti valdžios struktūrą ir funkcijas, politinius tikslus ir finansinius planus bei praėjusių periodų sąskaitas (Raipa, Backūnaitė, 2004). Taigi šis naujojo viešojo valdymo bruožas yra palankus piliečiams, nes leidžia įvertinti valdžios tikslus, nuveiktus darbus, pamatyti veiklos rezultatus, sumažinti korupciją valdžios tarpe. Skaidrumas, kaip priemonė, naudingas ir valdžiai, nes gerina valdymo veiksmingumą, stiprina santykius su piliečiais.

Atskaitomybė. Nors A. Guogis ir kt. (2010) apibrėždamas naujojo viešojo valdymo bruožus nepaminėjo atskaitomybės, tačiau kiti mokslo apžvalgininkai Pivoras, Visockytė, (2011), Ž. Židonis, T., Sudnickas (2005), plačiai ją aptarinėja ir sieja su naujuoju viešuoju valdymu. Atskaitomybė – asmenys, priimančys sprendimus vyriausybėje, privačiose ir nevyriausybines organizacijose, yra atskaitingi visuomenei ir suinteresuotoms šalims (Pivoras, Visockytė, 2011). Valdžios institucijos privalo atsiskaityti už savo veiklą, jos rezultatus, parodyti visuomenei kokie darbai atlikti tam tikru laikotarpiu. Šis bruožas atsispindi ne tik naujajame viešajame valdyme, bet ir demokratinėse valstybėse. Valstybės įstaigų atskaitomybė piliečiams bei biurokratų atskaitomybė politikams yra vienas iš svarbiausių demokratinės valstybės bruožų (Židonis, Sudnickas 2005). Išsamų atskaitomybės apibrėžimą pateikia Nakrošis (2001): „Atskaitomybė apibrėžiama kaip

procesas, kurio metu viešojo administravimo įstaigos ir valstybės tarnautojai atsiskaito visuomenei tiesiogiai arba netiesiogiai per Seimą už įstatymų rengimą, viešąją politiką, administracinę sistemą, veiksmų laisvę, finansų valdymą“. Taigi, bendriausia prasme, atskaitomybė naujojo viešojo valdymo požiūriu vienas iš būdų stiprinti visuomenės ir valdžios santykius, įgyjant piliečių pasitikėjimą.

Informacinių technologijų panaudojimas viešajame administravime. Kaip ir anksčiau aptarti naujojo viešojo valdymo bruožai, taip ir šis orientuojasi į demokratijos plėtrą. Informacinių technologijų panaudojimą valstybės valdyme paskatino informacinės visuomenės atsiradimas. Šiandienos visuomenėje pradeda vyrauti tokie dariniai, kaip socialiniai judėjimai, bendruomenės, interesų grupės, turinčios skirtingas vertybes, lūkesčius, požiūrius, interesus bei santykius (Žilionienė, 2004). Tokioje visuomenėje kinta ir valdymo samprata, kur klasikinė valdymo struktūra ir principai tampa nebetinkami. Siekiant efektyviai įdiegti skaidresnį valstybės valdymą, padidinti valstybės tarnautojų asmeninę atsakomybę, sukurti aiškią atskaitomybės sistemą pasitelkiamos informacinės technologijos. Anot E. Barcevičiaus (2008), IT teikia galimybę peržiūrėti, automatizuoti, optimizuoti vidinius procesus, patobulinti veiklos metodus, o pačią organizacijos veiklą labiau orientuoti į rezultatus, tikslus ar kokybišką paslaugą klientams. Informacinių technologijų taikymas ir visų jų galimybių panaudojimas gerokai keičia sampratą apie tai, koks turi būti valdymas, kokia ir kaip turi būti atliekama kontrolė, kaip turi būti atsiskaitoma už darbo rezultatus ir kaip turi būti vertinamas valstybės tarnautojų veiklos efektyvumas (Garuzkas, Kaziliūnas, 2008). Informacinės technologijos kontekste ypač svarbios elektroninės valdžios ir elektroninės demokratijos sąvokos. Šios sąvokos yra neatsiejamos nuo esminių šiuolaikinėse visuomenėse vykstančių procesų dalis.

Taigi apibendrinant pagrindinius naujojo viešojo valdymo bruožus, galima teigti, kad sprendimų efektyvumas, piliečių dalyvavimas, veiklos skaidrumas, atskaitomybė ir informacinių technologijų panaudojimas valstybės valdyme yra svarbiausi viešojo sektoriaus efektyvumo elementai. Pabrėžtina, kad naujojo viešojo valdymo akcentuojami bruožai sąlygoja valdžios orientaciją į piliečius, jų dalyvavimą viešojo valdymo procesuose, poreikių tenkinimą bei skaidresnį, veiksmingesnį institucijų darbą.

1.2.2. Elektroninė demokratija, kaip vienas iš naujojo viešojo valdymo instrumentų

Išnagrinėjus naujojo viešojo valdymo bruožus būtina aptarti elektroninės demokratijos ir šių bruožų sąveiką. Aukščiau aptarėme, kad elektroninė demokratija yra viena iš informacinių technologijų taikymo valdyme priemonių. Tačiau elektroninę demokratiją taip pat galime laikyti

kaip instrumentą, siekiantį didesnio piliečių įsitraukimo į valdymą, valdžios institucijų sprendimų efektyvumo, veiklos skaidrumo ir atskaitomybės. Taigi galima teigti, kad naujojo viešojo valdymo elementai tiesiogiai koreliuoja su elektronine demokratija.

Pastaruoju metu itin pabrėžiamas piliečių dalyvavimas valdymo procesuose taikant informacines technologijas. Dalyvavimas yra būtinas demokratinėse valstybėse, kadangi jis prisideda prie valstybės ir visuomenės bendradarbiavimo. Pasak A. Wilhelm (2000), su informacinėmis technologijomis galima padaryti skaidresnį politinį procesą ir sukurti naujas erdves ir būdus piliečiams dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Remiantis šiomis pastangomis bandoma pasukti prie dalyvaujamosios demokratijos, kurioje piliečiai tiesiogiai įsitraukia į valdymo procesą. Remiantis I. Žilioniene (2004), tinkamai panaudotos informacinės technologijos gali tapti įrankiu, leidžiančiu piliečiams daugiau sužinoti apie valdžios sprendimus, susijusius su jų gyvenimu bei dalyvauti juos rengiant, taip pat išsakyti, pasidalyti nuomonėmis, idėjomis, plėtoti diskusijas ir išreikšti argumentus ten, kur tradicinės sienų, atstumo ir laiko kliūtys tampa bereikšmės. Elektroninė demokratija atskleidžia pagrindinę piliečių dalyvavimo valdyme idėją: didinti visuomenės ir valdžios santykius, skatinti piliečius aktyviai domėtis valdžios veikla, o valdžią informuoti ir atsiskaityti apie savo veiklą. Anot A. Raipos (2009), elektroninė demokratija gyventojams suteikia galimybę gauti informacijos iš valdžios atstovų apie jų priimtus sprendimus, atliktus veiksmus ir įvykdytus ar neįvykdytus pažadus. Internetiniuose forumuose piliečiai gali išsakyti savo nuomonę įvairiais politikos klausimais, dalyvauti įvairiose apklausose, susijusiose su vykdoma politika. Taigi informacinės technologijos suteikia naujas ir neįprastas galimybes viešosios valdžios funkcijoms įgyvendinti ir tikslams siekti.

Naujajam viešajam valdymui elektroninė demokratija yra priemonė įgyvendinti valstybės valdymo reformą. Ši reforma siejama su valdžios sprendimų efektyvumu. Jau buvo minėta, kad, anot H. Simon (2003), efektyvus sprendimas turi būti įgyvendinamas laiku ir nešališkai, atspindėti viešuosius interesus, racionalumą, teisėtumą, efektyvų išteklių paskirstymą, minimalias sąnaudas bei užtikrinanti sprendimo priėmimo viešumą ir atvirumą. Visi šie elementai atsispindi elektroninėje erdvėje. Virtualioje erdvėje pateiktoje informacijoje visuomenė ir suinteresuotos šalys gali stebėti, kada, kokie buvo sprendimai priimti, informacijos patalpinimas apie sprendimo priėmimą užtikrina jo viešumą ir atvirumą visuomenei.

Vienas iš pagrindinių naujojo viešojo valdymo principų sumažinti valstybės išlaidas, teikti geresnes paslaugas ir įtraukti naujas technologijas. Šiuos principus įgyvendinti padeda elektroninė demokratija. Kalbant apie minimalias sąnaudas ir išteklių efektyvumą, svarbu pabrėžti, kad elektroninė demokratija nereikalauja didelių sąnaudų, nes kiekviena valdžios institucija turi savo tinklą su įdiegta elektroninės demokratijos funkcija. Taip efektyviai išnaudojami turimi resursai.

Šiuolaikinės technologijos teikia vilčių, kad elektroninė demokratija bus skaidresnė, atskaitingesnė už tradicinę valdžią. Skaidrumas yra vienas iš pagrindinių principų demokratinėje valstybėje ir naujojo viešojo valdymo sistemoje. Atskaitomybė reiškia, kad tam tikras asmuo ar institucija turi paaiškinti ir pagrįsti savo veiksmus kitam. Taigi bet kokia institucija turi būti atskaitinga už savo veiksmus. Diegiant elektroninę demokratiją taip pat siekiama valdžios viešumo ir korupcijos mažinimo. E. Barcevičius (2008) teigia, kad viešumą skatina tai, kad oficialiosiose interneto svetainėse pateikiama daugiau informacijos apie numatomus sprendimus ir galimą jų poveikį, tai pat galima tikėtis, kad, nesant tiesioginio kontakto su valstybės tarnautojais, bus mažiau korupcijos.

Apibendrinant galima teigti, kad elektroninė demokratija, kaip naujojo viešojo valdymo instrumentas, panaudojant informacines technologijas siekia tobulinti valdymą, iškeliant veiklos efektyvumo, atsakomybės, skaidrumo, viešumo principus. Remiantis šiais principais elektroninė demokratija siekia labiau orientuotis į piliečius, užtikrinant jų dalyvavimą viešojo valdymo procesuose, poreikių tenkinimą bei skaidresnį, veiksmingesnį institucijų darbą.

1.3. PAGRINDINĖS ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS PLĖTOTĖS TENDENCIJOS LIETUVOJE IR PASAULYJE

Šioje baigiamojo darbo dalyje aptariami elektroninės demokratijos plėtros elementai skirtingose pasaulio šalyse, taip pat apžvelgiama pagrindinės elektroninės demokratijos tendencijos Lietuvoje.

1.3.1. Elektroninės demokratijos plėtotė pasaulyje

E. demokratija pradėta plėtoti Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) ir Kanadoje. Šiuo metu labiausiai išplėtotą ir praktikuojama elektroninė demokratija Estijoje, Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje ir kitose šalyse.

Steven L. Clift (2002), L. Walsh (2004) teigia, kad pagrindinės elektroninės demokratijos plėtotės idėjos prasidėjo JAV, Minesotos valstijoje. Nors apie elektroninę demokratiją buvo pradėta diskutuoti jau anksčiau, tačiau tik 1994 metais buvo nuspręsta politinę informaciją perkelti į internetą, sukurti elektroninio pašto infrastruktūrą, viešųjų diskusijų forumus. Remiantis šiais sprendimais buvo sukurta **internetinio tinklapių sistema**. Kitas JAV e. demokratijos plėtotės etapas siejamas su vieno langelio principo perkėlimu į virtualią erdvę. Sukurtas elektroninis portalas, kuriame patalpintos visos JAV valdžios institucijų internetinių svetainių nuorodos. 1996-2000 metais kūrėsi atskirų valstijų ir vietinės valdžios portalai. M. Piart, J. Diaz (2007) prie JAV

elektroninės demokratijos plėtotės priskiria radijo laidų įrašų, komitetų ir posedžių transliacijų skelbimą internete. Kiekvienas valstijos gubernatorius per mėnesį du kartus dalyvauja radijo laidose ir atsako į klausimus. Piliečiams, kurie negalėjo išgirsti, suteikiama galimybė garso įrašus atsisiųsti į savo kompiuterius. Taip pat ir su video medžiagomis. Taigi galima teigti, kad JAV pasižymi kaip šalis, sėkmingai įgyvendinanti elektroninės demokratijos veiklą.

J. Aidemark (2003), A. Brack, P. Noble (2001) pradinę elektroninės demokratijos plėtotę pasaulyje sieja su **elektroniniu balsavimu**. Nors elektroninis balsavimas, naudojant elektronines balsavimo mašinas, nacionaliniu mastu pirmiausia buvo panaudotos Belgijoje ir Olandijoje XX a. dešimtajame dešimtmetyje, tačiau Kanada pirmoji pasaulyje 1990 sukūrė elektroninio balsavimo mašinomis sistemą vietos lygmeniu ir ją naudoja iki šiol. Elektroninio balsavimo galimybė yra paplitusi visos šalies teritorijoje, didesniuose miestuose. Kanadoje taip pat numatoma elektroninio balsavimo plėtra ateityje. Į Kanados elektroninio balsavimo sistemos plėtrą yra įtrauktos provincijos sritys, taip pat planuojama paliesti visas kaimo vietas. Šiuo metu balsavimas elektroninėmis mašinomis taikomas Brazilijoje, Venesueloje ir kitose šalyse.

Tęsiant elektroninės demokratijos plėtotės apžvalgą svarbu paminėti Estiją. Ji yra vienintelė šalis, įvedusi internetinį balsavimą rinkimuose nacionaliniu mastu Europos Sąjungoje. Estijoje balsavimas internetu buvo panaudotas 2005 metais savivaldos rinkimuose ir 2007 metais parlamento rinkimuose. A. Trechsel, R. Alvarez, T. Hall (2008) teigia, kad sėkmingą elektroninio balsavimo internetu Estijos patirtį lėmė keturi bruožai: plati interneto sistemos prieiga, teisinė struktūra, indentifikavimo sistema ir politinė kultūra. G. Lenihan (2002) nurodo, kad elektroninio balsavimo internete siekia ir kitos šalys. 2003-2008 metais buvo atlikti balsavimo internetu eksperimentai Jungtinėje Karalystėje, Šveicarijoje, JAV, Suomijoje.

Elektroninė demokratija, kaip **diskusijų forumas**, aktyviai plėtojamas Suomijoje. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD) plačiai nagrinėja Suomijoje naudojamas valdžios interetines diskusijas. Diskusijos vyksta tarp piliečių ir ministerijų ar valdžios institucijų. Valdžios atstovas būna tiesiogiai prisijungęs prie diskusijų vieną ar dvi valandas, piliečiai jam kelia per tą laikotarpį klausimus, o jis atsako. Po seanso kiti piliečiai gali skaityti atsakymą į klausimą. Šiuo metu Suomijoje yra nuspręsta, kad tam tikri ministerijų projektai bus pateikiami piliečiams aptarti diskusijų forume (Trechsel, Alvarez, Hall, 2008). Taip siekiama atsižvelgti į piliečius ir tenkinti jų interesus. Suomija ateityje siekia toliau plėtoti elektroninę demokratiją, kad forumas turėtų savo redaktorius, kurie atsakytų į klausimus ir aptartų juos forume. Kad atsakymai būtų išsamūs ir objektyvūs, redaktoriai turėtų bendradarbiauti su ministerijomis. Diskusijų forumai taip pat plačiai plėtojami Italijoje, Švedijoje, Nyderlanduose.

OECD pateiktame leidinyje „E-demokratijos pažadai ir problemos“ (2003) teigia, kad elektroninės demokratijos patirtį turi ir Švedija, kuri viena iš pirmųjų išplėtė **valdžios tinklapių**

turinį, kuris siejamas su elektroninės demokratijos plėtote. 1999 metais buvo suteikta svetainės lankytojams prieiga prie patalpintų dokumentų, institucijos darbotvarkės, sprendimų protokolų. Be to buvo surengtos **viešos konsultacijos**. Elektroniniu paštu piliečiai gauna kvietimą dalyvauti viešoje konsultacijoje vienu ar kitu klausimu. Visuomenės nariai, užregistravę savo pašto adresą, gauna kvietimą apie vykstančią konsultaciją. Elektroninės konsultacijos vykdomos ir kitose šalyse. Italijoje elektroninės konsultacijos vyksta trimis etapais. Pirmas etapas pagrindinių argumentų atrinkimas, antras etapas - remiantis argumentais parengiami penki subforumai, kur piliečiai gali pateikti pastabas ir siūlyti sprendimus, trečiame etape suformuojamas dokumentas su pasiūlymais, išvadomis ir pateikiamas vietos valdžiai.

Taigi apibendrinant elektroninės demokratijos plėtotę pasaulyje, teigtina, kad elektroninė demokratija yra plačiai ir aktyviai plėtojama daugelyje pasaulio šalių. Pabrėžtina, kad skirtingose pasaulio šalyse praktikuojami skirtingi elektroninės demokratijos plėtos elementai: internetiniai tinklalapiai, elektroniniai balsavimai, diskusijų forumai, valdžios informacijos sklaida internete, viešos konsultacijos. Sėkmingas elektroninės demokratijos įgyvendinimas vienoje valstybėje tampa pavyzdžiu kitoms.

1.3.2. Elektroninės demokratijos plėtotės situacijos Lietuvoje apžvalga

E. demokratijos plėtotės etapas prasidėjo Lietuvai tapus ES nare, todėl e. demokratijos principų įgyvendinimą Lietuvoje daugiausia nulėmė ES teisės aktai ir inicijuojami projektai. Šie teisės aktai pirmiausia reikalavo sudaryti tinkamas sąlygas informacinės visuomenės formavimuisi, be kurios nebūtų įmanoma plėtoti e. demokratijos principų. Lietuvos atveju daug dažniau nei e. demokratija yra nagrinėjami e. valdžios ir e. paslaugų reiškiniai.

Lietuva stengėsi vykdyti visus gaunamus nurodymus, stengėsi prisivytį kitas ES šalis, kurių informacinės visuomenės rodikliai žymiai aukštesni. Tuo tikslu 2001 m. viduryje buvo įkurtas Informacinės visuomenės plėtos komitetas prie LR Vyriausybės (IVPK), kurio veikla nukreipta tarp Lietuvos ir senųjų ES narių skirtumo mažinimo.

Svarbus dokumentas, kuriame aptinkami e. demokratijos apibrėžties pirmieji bandymai Lietuvos teisinėje sistemoje, buvo „*Lietuvos nacionalinė informacinės visuomenės plėtos koncepcija*“, patvirtinta 2001 metais vasario 28 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 229. Būtent šioje koncepcijoje vienas iš pagrindinių tikslų buvo: „*modernizuoti valstybės valdymą. Tam reikės panaudoti kompiuterizuotus informacijos šaltinius, sukurti tinkamą teisinę aplinką, plėtoti elektroninę valdžią (toliau vadinama – e.valdžia; analogiška vartosenai ir su kitais žodžiais) ir e.demokratiją, suteikti gyventojams realias galimybes nevaržomai gauti iš visų valstybinės valdžios*

ir valdymo institucijų informaciją, sudaryti sąlygas plėtoti Lietuvos informacinę visuomenę, teikti pasiūlymus, kritikuoti, dalyvauti priimant sprendimu“. Remiantis šiuo tikslu buvo pradėti pertvarkymai valstybės valdyme, panaudojant informacines technologijas.

Kalbant apie e. demokratijos plėtrą Lietuvoje, buvo pradėta skatinti valstybės ir savivaldybių institucijas skelbti informaciją savo oficialiuose tinklapiuose. Kokią informaciją skelbti, tinklapio turinį, informacijos turinį ir struktūrą reglamentuoja 2003 m. balandžio 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 480 patvirtintas „*Bendrujų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašas*“. Šio aprašo tikslas sudaryti visuomenei sąlygas gauti internetu visą viešą informaciją apie valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų funkcijas, parengtus įstatymų ir kitų norminių teisės aktų projektus bei su jais susijusią teisinę informaciją, suvienodinti įstaigų interneto svetaines, užtikrinti jų veiksmingumą, jose pateikiamos informacijos aktualumą, patikimumą, paieškos galimybes, svetainių kūrimą ir reguliarių informacijos atnaujinimą.

E. demokratijos plėtotei svarbus e. parašo atsiradimas. 2000 metais liepos 11 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė „*Elektroninio parašo įstatymą*“, reglamentuojantį elektroninio parašo kūrimą, tikrinimą, galiojimą, parašo naudotojų teises ir atsakomybę bei tam reikalingos infrastruktūros funkcionavimą. Šiame įstatyme elektroninis parašas apibrėžiamas kaip duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti. Kurį laiką elektronis parašas neveikė, nes žmonės dar buvo nepasiruošę tokioms naujovėms, tačiau šiandien vis daugiau žmonių pasinaudoja elektroninio parašo suteiktomis galimybėmis.

Nuo 2007 m. rugsėjo Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas kartu su Kauno technologijos ir Mykolo Romerio universitetais įgyvendino projektą „*Demokratija žinių visuomenėje: iššūkių ir galimybių analizė*“. Projekto tikslas - nustatyti esmines demokratijos funkcionavimo šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje problemas ir pasiūlyti efektyvius būdus joms spręsti, taikant naujas informacines technologijas. Projektą remia Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas (Ramonaitė, 2007). Projekto komanda siekė ne tik teoriškai tyrinėti elektroninės demokratijos pranašumus, galimybes bei pavojus, bet ir, panaudojant naujas informacines technologijas bei intelektualinį potencialą, keisti Lietuvos demokratinio proceso praktiką - diegti naujoves, kurios didintų demokratijos kokybę, skatintų efektyvesnę valdžios ir piliečių dialogą, teikti kvalifikuotus siūlymus ir metodologinę pagalbą elektroninės demokratijos klausimais. Viena iš šio projekto pasiūlytų demokratinio proceso naujovių, susilaukusių išskirtinio visuomenės dėmesio - internetinis tinklapis manobalsas.lt, leidžiantis rinkėjams pasitikrinti, kokios partijos ir kokio kandidato į Seimo narius pažiūros labiausiai sutampa su jo pažiūromis. Ši internetinė sistema leidžia rinkėjams, atlikus trumpą testą, palyginti savo poziciją aktualiausiai

klausimais, dėl kurių diskutuojama Lietuvos viešojoje erdvėje, su politikų pažiūromis, pagal jas susirasti artimiausią politiką ar partiją, sužinoti politikų poziciją konkrečiais klausimais.

Reikia pabrėžti, kad e. demokratijos plėtra taip pat skatinama vietos lygmeniu. Viena pagrindinių priemonių yra 2007-2013 metais vykdomas projektas „Elektroninė demokratija: regionai“. Projekto metu kuriami el. sprendimai, didinantys viešojo administravimo sektoriaus veiklos skaidrumą, atskaitomybę, sprendimų priėmimo kokybę, stiprinantys bendruomeniškumą ir naujas politinės raiškos formas, taip pat siekiama paskatinti pilietinės visuomenės ir demokratinius procesus šalyje, sudarant daugiau ir įvairesnių galimybių gyventojams elektroninėmis priemonėmis reikšti savo nuomonę, teikti pasiūlymus. Šiuo metu e. demokratijos projektai įgyvendinti 30 savivaldybių.

Pastaruoju metu Lietuvoje aktyviai svarstoma elektroninio balsavimo idėja, kaip viena iš tolimesnių e. demokratijos plėtros etapų. Ši idėja yra įtvirtinta „Dėl balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepcijoje“, kuri buvo patvirtinta 2006 metais lapkričio 16 d. nutarimu Nr. X-912. Šioje koncepcijoje pateikiami pagrindiniai elektroninio balsavimo principai, aprašomas principinis tokio balsavimo mechanizmas, nurodomi sistemos privalumai ir trūkumai. Nepaisant to, kad įstatyminė bazė e. balsavimui yra pradėta, A. Ramonaitė (2008), V. Juknevičienė, Z. Urbelienė (2008), teigia, kad Lietuva dar nėra tinkamai pasirengusi elektroninio balsavimo įvedimui.

Šiuo metu sparčiai plinta mokslininkų mažai tyrinėtoms galimybėms e. demokratijos plėtotei panaudoti socialinius tinklapius. Siekiant informuoti piliečius, vis daugiau savivaldybių jungiasi prie socialinių tinklapių, kurių paskirtis skelbti įstaigos naujienas, pranešimus, renginių, svarbiausių įvykių suvestinę. Šiuo metu pats populiariausias ir daugiausiai naudojamas socialinis tinklapis yra „Facebook“.

Apibendrinant galima teigti, kad e. demokratija pakankamai plėtojama Lietuvoje ir yra pasiekusi tam tikrų rezultatų: e. demokratijos įgyvendinimas įtrauktas į valstybės, savivaldybių veiklos strategijas, sukurtos valstybės institucijų internetinės svetainės, elektroninio parašo įgyvendinimas, tobulinama norminė bazė e. balsavimo praktikai, įgyvendinami e. demokratijos projektai savivaldybėse.

2. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS RAIŠKOS IR PLĖTOTĖS TYRIMAS PASVALIO RAJONO SAVIVALDYBĖJE

2.1. TYRIMO METODIKA

Teorinis pagrindimas

Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo pasirinkti tyrimo instrumentai, padėsiantys atskleisti, kaip Pasvalio rajono savivaldybėje pasireiškia elektroninė demokratija ir kokios yra plėtotės galimybės ateityje. Šioje dalyje yra svarbu išsiaiškinti kokios elektroninės demokratijos priemonės naudojamos Pasvalio rajono savivaldybėje ir kaip pati savivaldybė administruoja šias priemones.

Siekiant atskleisti elektroninės demokratijos raišką ir plėtotę Pasvalio rajono savivaldybėje, buvo iškelti šie empirinio tyrimo **uždaviniai**:

- Įvertinti elektroninės demokratijos Pasvalio rajono savivaldybėje esamą situaciją.
- Nustatyti elektroninės demokratijos priemonių panaudojimo galimybes Pasvalio rajono savivaldybėje.
- Pateikti pasiūlymus dėl elektroninės demokratijos Pasvalio rajono savivaldybėje plėtros gerinimo.

Empirinis tyrimas paremtas *elektroninės demokratijos sampata*, kuri girndžiama kaip informacinių technologijų panaudojimas (Žilionienė, 2004, Caldow, 2004), viešojo sektoriaus modernizavimas (Clift, 2004), piliečių ir valdžios bendradarbiavimas (Kraujelytė, 2006, Juknevičienė, Urbelienė, 2008). *Elektroninės demokratijos raiška* grindžiama A. Brack, P. Noble (2001), M. Piart, J. Diaz (2007), G. Lenihan (2002), A. Trechsel, R. Alvarez, T. Hall (2008) moksliniais darbais, kuriuose išskirti ir išsamiai aptarti šios elektroninės demokratijos priemonės: informacijos pateikimas internetiniuose valdžios institucijų tinklapiuose, nformavimas elektroniniu paštu, elektroniniai klausimai, e. apklausos ir tyrimai, e. registracija, e. įrašai, e. peticijos, e. pokalbiai, e. forumai ir e. balsavimas. Teorinį tyrimo pagrindą taip pat sudaro elektroninės demokratijos projektų ir teisinės bazės apžvalga (Žin., 2000, Nr. 61-1827, Žin., 2003, Nr. 2-54, Žin., 2003, Nr. 38-1739).

Išskirtiems uždaviniams atsakyti buvo pasirinktas kokybinis tyrimo metodas, nes jis leidžia žvelgti į reiškinių iš vidaus, t.y. suvokti žmogiškosios patirties, suvokimo vaizdus iš vidaus. Kokybinis tyrimas buvo planuojamas ir atliekamas remiantis metodologiniais reikalavimais, pateiktais B. Bitino, L. Rupšienės, V. Žydzūnaitės (2008) ir K. Kardelio (2007). Kokybinis tyrimas yra sistemingas, nestruktūrizuotas atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimas vykstantis

natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reikškingus bei pateikti interpretacinį jų paaiškinimą (Kardelis, 2007).

Tyrimo instrumentai:

- **Mokslinės literatūros analizė.** Tyrimas pradėtas teoriniu kontekstu pagrindiniai tyrimo sričiai, analizuojant, apibendrinant Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros aktualia tema šaltinius. Analizuojant mokslinę literatūrą pasirinktu tyrimo aspektu, buvo nagrinėjama: elektroninės demokratijos sąvokos traktuotė, e. demokratijos, e. valdžios ir e. paslaugų sąsajos, elektroninė demokratija kaip naujojo viešojo valdymo įrankis bei elektroninės demokratijos įgyvendinimo plėtros apžvalga pasaulyje.

- **Dokumentų analizė.** Analizuojami LR teisės norminiai aktai, kurie sudarė prielaidas nustatyti elektroninės demokratijos tendencijas Lietuvoje. Autorės parengtos išvalgos rezultatai panaudoti formuojant klausimus empirinio tyrimo instrumentui – interviu protokolui.

- Panevėžio apskrities savivaldybių **internetinių tinklapių analizė**, kuri leido palyginti Panevėžio apskrities savivaldybes su Pasvalio rajono savivaldybe ir įvertinti jų turinį, informacijos pateikimą, elektroninės demokratijos priemones.

- **Pusiau struktūrizuotas specialistų interviu**, kurio metu siekiama atskleisti ekspertų nuomones apie elektroninės demokratijos įgyvendinimą Pasvalio rajono savivaldybėje problemines sritis ir tobulinimo galimybes, taip pat remiantis Pasvalio rajono administracijos specialistų nuomone vertinamas valdžios ir piliečių bendravimas informacinėmis ir telekomunikacinių technologijų priemonėmis.

Internetinių tinklapių analizė

Internetas - tai tarptautinis kompiuterių tinklas. Internetas suteikia galimybę bendrauti kokybiškiau: perduoti arba plačiai paskleisti informaciją, palaikyti ryšius su partneriais, įvairiomis institucijomis, ieškoti informacijos. Didžiausią dalį informacijos internete sudaro WWW tinklapiai (puslapiai, svetainės). Tinklapis – tai hipertekstinis dokumentas, parašytas HTML kalba. Tinklapyje gali būti pateikiama tekstinė, grafinė, vaizdo, garso ir kita medžiaga.

Analizuojant interneto tinklapius, kokybiniai duomenys buvo renkami tiesioginio stebėjimo būdu. Stebėjimas – tai duomenų rinkimo metodas, kuris padeda tyrėjui surinkti pirminius duomenis (Bitinas ir kt., 2008). Anot R. Tidikio (2003) stebėjimas ypač vertingas tuo, kad tikslingai ir planingai naudojamas suteikia galimybę gauti duomenų apie reiškingus, procesus, vykstančius natūralioje aplinkoje.

Empirinio tyrimo metu internetiniai tinklapiai buvo analizuojami remiantis šiais vertinimo rodikliais:

1. Teisės aktų projektai;
2. Institucijos vadovo darbotvarkė;

3. Institucijos veiklos programos ir/arba veiklos planai;
4. Institucijos ir/arba jos vadovų veiklos ataskaitos;
5. Viešai skelbiami sprendimai;
6. „Klausiame – atsakome“ tipo elektroninės paslaugos;
7. Naujienų užsakymas e. paštu;
8. Elektroniniai pokalbiai;
9. Elektroniniai forumai;
10. Vaizdo ar garso įrašų viešas skelbimas internetiniuose tinklapiuose;
11. Elektroniniai viešosios nuomonės tyrimai;
12. Elektroniniai protestai ir/ar elektroninės peticijos;
13. Savivaldybės socialinis tinklapis (pvz., Facebook, Twitter, Linked In, MySpace);
14. Aktyvus informacijos skelbimas (naujienos, pranešimai).

Tinklapių vertinimo rodikliai buvo iš anksto formaliai apibrėžti remiantis teorinėje dalyje išskirtomis elektroninės demokratijos priemonėmis ir papildyti tinkančiais elektronei demokratijai rodikliais iš 2003 m. balandžio 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 480 patvirtinto „Bendrujų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo“ (14, 17, 18 punktais). E. balsavimas, kaip elektroninės demokratijos priemonė, nebuvo tiriama, nes darbe išanalizuota, kad tokios galimybės kol kas Lietuvoje nėra, nesant tinkamos teisinės ir techninės infrastruktūros. Šių rodiklių stebėsenos rezultatai pateikiami susistemintoje lentelėje.

Tyrimo atlikimo (duomenų surinkimo) laikas. Tiesioginis svetainių stebėjimas ir duomenų rinkimas truko šių metų balandžio mėnesio 1 – 30 dienomis. Institucijų internetiniai puslapiai buvo tirti po du kartus, pirmąjį – mėnesio pradžioje, antrąjį – antroje mėnesio pusėje, siekiant įvertinti, kaip internetiniuose tinklapiuose atnaujinama informacija.

Tyrimo imtis. Atliekant internetinių tinklapių analizę buvo pasirinkta tikslinė imtis. Tyrimo imtį sudaro Panevėžio apskrčiai pirklausančių savivaldybių internetiniai tinklapiai (žr. 1 priedas). Panevėžio apskritis apima Panevėžio miesto bei Biržų, Kupiškio, Pasvalio, Rokiškio rajonų savivaldybių teritorijas (N=5). Tokia prieiga leidžia palyginti nagrinėjamo rajono internetinio tinklapių situaciją su kitomis, šalia esančiomis, savivaldybėmis.

Tyrimo duomenų apdorojimas. Savivaldybių internetinių tinklapių informacijai įvertinti buvo pasirinkta tokia metodika:

- Jei tinklapyje buvo pateikta tiriamos srities informacija, vertinama 1.
- Jei šios informacijos nebuvo – 0.
- Jei informacija pateikiama iš dalies (pvz. Elektroninės demokratijos priemonė yra, tačiau ja naudotis yra uždrausta) – 0,5 balo.

Pusiau struktūrizuotas specialistų interviu

Išanalizavus autorių (Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008, Tidikis, 2003, Kardelis, 2002) pateiktą interviu tipologiją, tyrimui atlikti buvo pasirinktas pusiau struktūrizuotas specialistų interviu. Jo privalumas yra tas, kad iš anksto leidžia lyginti iš kelių apklaustųjų gautą informaciją, o spontaniškai kilę klausimai - įsigilinti į respondento atsakymus. Šiam tyrimui buvo naudotas individualus interviu tipas, t.y. vykdant apklausas buvo apklausama po vieną tyrimo dalyvį vieno susitikimo metu.

Interviu metu buvo siekiama gauti papildomos informacijos apie e. demokratijos situaciją ir plėtotę Pasvalio rajono savivaldybėje.

Tyrimo struktūra. Rengiant interviu protokolą (žr. 2priedas) remtasi išanalizuota mokslinė literatūra bei Pasvalio rajono savivaldybėje įgyvendinto elektroninės demokratijos projekto analize. Atliktos savivaldybių internetinių tinklapių analizės pagrindu buvo išskirti probleminiai klausimai, apmąstyta, kokios informacijos reikia gauti. Detali tyrimo instrumento sandara atspindėta 2.1 lentelėje. Klausimų blokai buvo susieti su pagrindiniais tiriamos problemos klausimais. Interviu apklausos protokole pateikiama 10 interviu klausimų.

2.1 lentelė

Tyrimo instrumento sandara

Tyrimo srities (bloko) pavadinimas	Tyrimo srities (bloko) charakteristika	Klausimai
Elektroninės demokratijos projektas	<ul style="list-style-type: none">• E. demokratijos projekto nauda savivaldybės veiklai;• E. demokratijos kliūtys;• E. demokratijos priemonių efektyvumas.	1, 2 kl.
IKT infrastruktūra	<ul style="list-style-type: none">• IKT infrastruktūra e. demokratijos priemonių panaudojimui	3 kl.
Elektroninės demokratijos plėtotė	<ul style="list-style-type: none">• E. demokratijos plėtra ateityje.	4, 5 kl.
Elektroninės demokratijos priemonių panaudojimas	<ul style="list-style-type: none">• Piliečių skatinimas naudotis e. demokratijos priemonėmis;• E. demokratijos priemonių panaudojimas: e. peticijos, e. laiškai, e. paštas, e. diskusija.	6, 7, 8, 9, 10 kl.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Pirmoje tyrimo dalyje informantams pateikiami klausimai apie elektroninės demokratijos įgyvendinto projekto pasekmes savivaldybės veiklai, elektroninės demokratijos priemonių įgyvendinimo kliūtis, elektroninės demokratijos priemonių panaudojimą.

Antroje tyrimo srityje pateikiamas klausimas apie IKT infrostruktūrą bendrai nuomonei susidaryti apie elektroninės demokratijos priemonių panaudojimo galimybes piliečiams.

Kitoje tyrimo srityje pateikiami klausimai apie elektroninės demokratijos plėtojimą dabar ir ateityje.

Paskutinėje tyrimo srityje pateikiami klausimai apie rajono gyventojų skatinimą elektroninių priemonių pagalba dalyvauti sprendimų priėmime, piliečių aktyvinimą dalyvauti diskusijų forumuose, apie peticijas elektroniniu būdu, elektronio pašto panaudojimą.

Tyrimo atlikimo (duomenų surinkimo) laikas. Savivaldybės darbuotojų pusiau struktūrizuotas interviu atliktas 2013 m. balandžio 24 – 30 dienomis. Su kiekvienu respondentu buvo tariamasi iš anksto dėl vietos bei laiko. Interviu trukmė svyravo nuo 40 min. iki 1 val.. Siekiant išsamesnių atsakymų, respondentai buvo supažindinti su interviu protokolo klausimais, kiekvienam respondentui prieš interviu elektroniniu paštu buvo išsiųsti interviu protokolai.

Tyrimo imtis. Atrenkant interviu respondentus buvo taikoma kriterinė atranka. Anot B. Bitino ir kt. (2008), tokia atranka taikoma tada, kai imties vienetai iš populiacijos atrenkami laikantis tam tikrų kriterijų. Šiam tyrimui buvo parenkami tik tie informantai – tiriamos srities specialistai, kurie turi pakankamai žinių ir informacijos išsamesnei tiriamojo reiškinio analizei atlikti. Šio metodo apklausai buvo kalbinti 2 specialistai:

- Bendrojo skyriaus vedėja, kurios viena iš funkcijų užtikrinant tinkamą visuomenės informavimą organizuoti savivaldybės interneto puslapio struktūros, turinio rengimą, keitimą ir kontroliuoti, kad informacija būtų keičiama laiku ir kokybiškai, kontroliuoti, ar oficiali informacija visuomenei ir žiniasklaidai apie savivaldybės institucijų veiklą teikiama laiku ir kokybiškai (Bendrojo skyriaus vedėjo pareigybės aprašymas);

- Bendrojo skyriaus vyriausiasis specialistas (informacinėms technologijoms), kurio viena iš funkcijų koordinuoti informacinių technologijų projektų, finansuojamų iš Europos Sąjungos lėšų, vykdymą ir priežiūrą, organizuoja Savivaldybės interneto puslapio priežiūrą tam, kad užtikrintų priskirtų funkcijų tinkamą vykdymą (Bendrojo skyriaus vyriausiosiojo specialisto pareigybės aprašymas).

Laikantis tyrimo etikos ir siekiant užtikrinti informantų anonimiškumą, išsamesnė informacija (vardai, pavardės) apie kokybinio tyrimo dalyvius nėra atskleidžiama.

2.2. TYRIMO REZULTATAI

2.2.1. Internetinių tinklapių analizė

Viena pagrindinių elektroninės demokratijos pasireiškimo terpių yra internetas. Jis naudojamas, kaip priemonė gerinti bendradarbiavimą tarp valdžios ir piliečių. Todėl svarbu, kad institucijos turėtų sukurtus interneto tinklapius, kuriuos pilnai išnaudotų e. demokratijos plėtrai, siekiant glaudesnio bendradarbiavimo su vietos gyventojais.

Lietuvoje elektroninė demokratija yra pakankamai nauja ir mažai tyrinėta tema tiek teoriškai, tiek empiriškai. Kalbant apie internetinių tinklapių analizę, Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos kartą per metus atlieka valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių būklės atitikimo *Bendrujų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašui* analizę. Šio tyrimo tikslas atlikti įstaigų interneto svetainių turinio analizę, pateikti išvadas dėl įstaigų interneto svetainių būklės ir pasiūlymus dėl jų tobulinimo. Tyrimo metu yra analizuojamos ir elektroninės priemonės, tačiau elektroninės demokratijos kontekste jos nėra vertinamos.

Siekdami atskleisti Pasvalio rajono savivaldybės internetinio tinklapio panaudojimą elektroninės demokratijos priemonėms situaciją, analizavome Panevėžio apskrįčiai priklausančių savivaldybių internetinius tinklapius (Panevėžio miesto savivaldybė, Biržų, Kupiškio, Pasvalio, Rokiškio rajonų savivaldybės). Tyrimo analizei atlikti buvo naudojami tokie rodikliai, kaip teisės aktų projektai, institucijos vadovo darbotvarkė, institucijos veiklos programos ir/arba veiklos planai, institucijos ir/arba jos vadovų veiklos ataskaitos, viešai skelbiami sprendimai, „Klausiate – atsakome“ tipo elektroninės paslaugos, naujienų užsakymas e. paštu, elektroniniai pokalbiai, elektroniniai forumai, vaizdo ar garso įrašų viešas skelbimas internetiniuose tinklapiuose, elektroniniai viešosios nuomonės tyrimai, elektroniniai protestai ir/ar elektroninės peticijos, savivaldybės socialinis tinklapis (pavz., Facebook, Twitter, Linked In, MySpace), aktyvus informacijos skelbimas (naujienos, pranešimai).

Prieš aptariant rezultatus svarbu paminėti, kad pagal 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijos Ekonomikos augimo veiksmų programos 3 prioriteto „Informacinė visuomenė visiems“ priemonę „Elektroninė demokratija: regionai“, visose savivaldybėse įgyvendinti elektroninės demokratijos projektai: „*Elektroninės demokratijos plėtra Kupiškio rajono savivaldybėje*“, „*Elektroninė demokratija Biržų rajono savivaldybėje*“, „*Elektroninė demokratija Pasvalio rajono savivaldybėje*“, „*Elektroninės demokratijos sistemos sukūrimas ir įdiegimas Rokiškio rajone, sudarant sąlygas rajono politikų ir piliečių grįžtamojo ryšio užtikrinimui elektroninėmis priemonėmis*“. Visos savivaldybės šiuo projektu siekė sukurti elektronines priemones, kuriomis rajono gyventojai galėtų reikšti savo nuomonę įvairiais rajono bendruomenės gyvenimo klausimais, teikti pastabas ir pasiūlymus dėl rengiamų teisės aktų, pateikti peticijas, lengvai ir greitai susipažinti su naujausia informacija apie Savivaldybės tarybos ir Administracijos rengiamus ir priimtus sprendimus, diskutuoti, keistis nuomonėmis. Vykdamas minėtus projektus modernizuoti savivaldybių interneto portalai, savivaldybių posėdžių salėse įdiegta posėdžiams valdyti, vaizdo ir garso įrašams daryti skirta techninė bei programinė įranga: balsavimo pultai su mikrofonais, balsavimo rezultatus rodantys įrenginiai, įgarsinimo sistema, vaizdo kamera. Kiekvienam Savivaldybės tarybos nariui skirtas pultas su mikrofonu ir balsavimo mygtukais.

Elektroninė balsavimo įranga suteikia galimybę užfiksuoti ir paskelbti rezultatus. Taip pat sudaryta galimybė internetu transliuoti Savivaldybės tarybos posėdžius bei internete peržiūrėti posėdžių vaizdo įrašus. Taigi šių projektų pagrindinis įgyvendinimo tikslas sukurti elektronines priemones, leidžiančias padidinti savivaldybių veiklos skaidrumą ir atskaitomybę gyventojams, plėsti gyventojų galimybes išreikšti savo nuomonę ir daryti įtaką vietos valdžios sprendimams.

Atlikus pasirinktų e. demokratijos priemonių tyrimą Panevėžio apakrities savivaldybių tinklapiuose, paaiškėjo, kad Panevėžio apskrities savivaldybės tinklapiuose mažiau ar daugiau yra įdiegtos e. demokratijos priemonės bei situacija Pasvalio rajono savivaldybėje yra patenkinama. Apibendrinti rezultatai pateikti 2.2 lentelėje.

2.2 lentelė

Savivaldybės tinklapių analizės susisteminti rezultatai

Savivaldybė Priemonės	Panevėžio apskritis				
	Panevėžio miesto savivaldybė	Biržų rajono savivaldybė	Kupiškio rajono savivaldybė	Pasvalio rajono savivaldybė	Rokiškio rajono savivaldybė
Teisės aktų projektai	1	1	1	0,5	0
Institucijos vadovo darbotvarkė	0,5	1	1	0,5	0
Institucijos veiklos programos ir/arba veiklos planai	1	1	1	1	1
Institucijos ir/arba jos vadovų veiklos ataskaitos	1	1	1	1	1
Viešai skelbiami sprendimai	1	1	1	1	1
„Klausiate – atsakome“ tipo elektroninės paslaugos	1	1	1	1	1
Naujienų užsakymas e. paštu	1	1	1	1	1
Elektroniniai pokalbiai	0	0	0	1	0
Elektroniniai forumai	1	1	0	0	0
Vaizdo ar garso įrašų viešas skelbimas internetiniuose tinklapiuose	0,5	1	1	0,5	1
Elektroniniai viešosios nuomonės tyrimai	0,5	0,5	1	0,5	0,5
Elektroniniai protestai ir/ar elektroninės peticijos	1	0	1	1	1
Savivaldybės socialinis tinklapis (pvz., Facebook, Twitter, Linked In, MySpace)	1	0	1	1	0
Aktyvus informacijos skelbimas (naujienos, pranešimai)	1	1	1	1	1

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Teisės aktų projektai. Gyventojų žinojimas apie teisės aktų projektus stiprina pasitikėjimą valdžios institucijų veikla, todėl savivaldybėms svarbu aktyviai informuoti ir suteikti galimybę piliečiams susipažinti su teisės aktų projektais. Dauguma savivaldybių teikia teisės aktų projektus, išskyrus Rokiškio rajono ir Pasvalio rajono savivaldybes. Rokiškio rajono savivaldybės tinklapyje

nebuvo rasta tokios informacijos. Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje yra meniu punktas „Teisės aktų projektai“, norint peržiūrėti yra atidaromos įvykusių posėdžių darbotvarkės su svarstytais klausimais. Tai yra nuoroda, kuri klaidina gyventojus. Likusios savivaldybės tiesiogiai nukreipia į teisės aktų talpinimo sistemą. Kupiškio, Panevėžio rajono savivaldybės šioje sistemoje talpina tik naujausius teisės aktų projektus, t. y. šių metų, 2013. Biržų rajono savivaldybės teisių aktų projektų sistemoje talpinami teisės aktų projektai nuo 2009 metų, kurie, jau tikėtina, kad yra įgyvendinti. Galima teigti, kad Biržų rajono savivaldybės teisės aktų projektų sistema apkraunama nebereikalingais dokumentais.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonė, teisės aktų projektai, nenaudojama, nors yra įdiegtas meniu punktas. Kitos savivaldybės aktyviai skelbia teisės aktų projektus.

Vadovų darbotvarkių skelbimas. Įstaigos interneto svetainės srityje „Vadovų darbotvarkės“ skelbiama informacija apie įstaigos vadovo, jo pavaduotojo įstaigoje iš anksto numatytus viešus susitikimus (posėdžius, pasitarimus ar kitus panašius darbinius susitikimus), kuriuose, be įstaigų darbuotojų, dalyvauja ir kiti privačių interesų turintys asmenys. Jeigu nėra galimybių apie susitikimą paskelbti iki jo pradžios, apie įvykusį susitikimą pranešama ne vėliau kaip kitą darbo dieną (Žin., 2003, Nr. 38-1739). Darbotvarkės skelbimas leidžia savivaldybės gyventojams susidaryti nuomonę apie institucijos veiklą. Vadovų darbotvarkių neskelbia Rokiškio rajono ir Panevėžio miesto savivaldybės. Rokiškio rajono savivaldybės tinklapyje institucijos vadovų darbotvarkės iš viso neskelbiamos, o Panevėžio miesto savivaldybės tinklapyje yra atskira meniu juosta „Darbotvarkės“, tačiau informacijos apie mero, mero pavaduotojo, administracijos direktoriaus ir jo pavaduotojų darbotvarkes neskelbiamos. Kupiškio rajono savivaldybės tinklapyje galima peržiūrėti tik mero pateiktą darbotvarkę, Pasvalio ir Biržų rajono savivaldybių tinklapiuose skelbiamos mero, mero pavaduotojo, administracijos direktoriaus, administracijos direktoriaus pavaduotojo darbotvarkės. Tačiau Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje pateiktų darbotvarkių laikas nėra nuolat atnaujinamas, nes tyrimo metu paskutinės darbotvarkės laikas pateiktas prieš 20 dienų. Analizuojant Biržų rajono savivaldybės tinklapį, pastebėta, kad pateiktų darbotvarkių laikas yra suplanuotas 3 dienomis į priekį.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonė, vadovų darbotvarkių skelbimas, situacija yra patenkinama. Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje yra sukurta meniu juosta „Darbotvarkės“, tačiau trūksta šios priemonės koordinavimo, nes informacija apie vadovų darbotvarkes nėra nuolat atnaujinama.

Institucijos veiklos programos ir/arba veiklos planai. *Strateginis veiklos planas* – veiklos planavimo dokumentas, kuriame atsižvelgiant į ilgus ir vidutinės trukmės planavimo dokumentų tikslus ir aplinkos analizės išvadas suformuluota misija, nustatyti strateginiai pokyčiai ir strateginiai tikslai, aprašomos vykdomos programos, siekiami rezultatai, numatomi asignavimai ir žmogiškieji išteklių (Žin., 2002, Nr. 57-2312).

Visos analizuojamos Panevėžio apskrities savivaldybės pateikia veiklos planus, tačiau ne visi planai apima esamą laikotarpį (žr. 2.3 lentelė).

2.3 lentelė

Analizuojamų savivaldybių pateikti veiklos ir strateginiai planai

Savivaldybė	Pateiktas dokumentas
Panevėžio miesto savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> savivaldybės tarybos 2012 m. vasario 23 d. sprendimu patvirtinta „Savivaldybės 2012-2014m. socialinės ir ekonominės plėtros programa“.
Biržų rajono savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> savivaldybės tarybos 2012 m. gruodžio 27 d. sprendimu patvirtintas „Biržų rajono savivaldybės 2011–2013 m. strateginis veiklos planas“; savivaldybės tarybos 2013 m. kovo 28 d. sprendimu patvirtintas „Biržų rajono plėtros iki 2015 metų strateginis planas“.
Kupiškio rajono savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> savivaldybės tarybos 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimu patvirtintas „Kupiškio rajono savivaldybės strateginis 2013–2015 m. veiklos planas“; savivaldybės tarybos 2011 m. kovo 31 d. sprendimu patvirtintas „Kupiškio rajono plėtros iki 2020 metų strateginis planas“.
Pasvalio rajono savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> savivaldybės tarybos 2010 m. birželio 23 d. sprendimu patvirtintas „Pasvalio rajono savivaldybės 2011–2012 m. strateginį veiklos planas“; „Pasvalio rajono plėtros iki 2014 metų strateginis planas“.
Rokiškio rajono savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> savivaldybės tarybos 2013 m. balandžio 26 d. sprendimu patvirtintas „Rokiškio rajono savivaldybės 2013–2015 m. strateginis veiklos planas“; savivaldybės tarybos 2012 m. spalio 26 d. sprendimu patvirtintą „Rokiškio rajono plėtros iki 2015 metų strateginį planą“; savivaldybės tarybos 2003 m. gruodžio 5 d. sprendimu patvirtintą „Rokiškio rajono savivaldybės smulkaus ir vidutinio verslo bei ekonominės plėtros programą iki 2015 metų“.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Iš pateiktų planavimo dokumentų sąrašo galima daryti išvadą, kad savivaldybės atsakingai planuoja savo veiklą ir informuoja apie tai gyventojus. Skirtingai nuo kitų savivaldybių Panevėžio miesto savivaldybė pateikia socialinės ir ekonominės plėtros programas, kurias sudaro atskirų sričių programos (savivaldybės valdymo programa, turizmo skatinimo ir vystymo programa, savivaldybės turto valdymo programą ir kt.). Taip pat pastebima, kad lyginant su kitomis savivaldybėmis Pasvalio rajono savivaldybė dar nėra pateikusi naujausio savo strateginio veiklos plano dabartiniam laikotarpiui, t.y. 2013 metams. Tuo tarpu Rokiškio rajono savivaldybė pateikia atskirą plėtros programą smulkaus ir vidutinio verslo bei ekonomikos plėtrai. Tai parodo, kad Rokiškio rajono savivaldybė kruopščiai planuoja atskirų sričių veiklą ir informuoja apie tai gyventojus.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonė, institucijos veiklos programos ir/arba veiklos planai, situacija yra iš dalies nepatenkinama, nes Pasvalio rajono savivaldybė dar nėra pateikusi naujausio savo strateginio veiklos plano dabartiniam laikotarpiui, t.y. 2013 metams.

Institucijos ir/arba jos vadovų veiklos ataskaitos. Veiklos ataskaitas būtina skelbti, kad gyventojai galėtų susipažinti su savivaldybės nuveikta veikla. Visose analizuojamose savivaldybių tinklapiuose piliečiai gali rasti veiklos ataskaitas ir susipažinti su savivaldybės nuveikta veikla per tam tikrą laiką. 2.4 lentelėje pateiktos analizuojamų savivaldybių patalpintos veiklos ataskaitos.

2.4 lentelė

Analizuojamų savivaldybių veiklos ataskaitos

Savivaldybė	Veiklos ataskaita
Panevėžio miesto savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Panevėžio miesto savivaldybės administracijos direktoriaus 2011, 2012 metų veiklos ataskaitos;</i> • <i>Panevėžio miesto savivaldybės mero 2010, 2011, 2012 metų veiklos ataskaitos.</i>
Biržų rajono savivaldybė	<i>Biržų rajono savivaldybės administracijos direktoriaus ir savivaldybės administracijos 2010 m., 2012 m. veiklos ataskaitos;</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>„Biržų rajono savivaldybės mero ir Savivaldybės 2011 m. veiklos ataskaita“.</i>
Kupiškio rajono savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kupiškio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m., 2010 m. veiklos ataskaitos;</i> • <i>Kupiškio rajono savivaldybės mero 2011 m. veiklos ataskaita.</i>
Pasvalio rajono savivaldybė	<i>Pasvalio rajono savivaldybės tarybos ir kolegijos darbo bei mero veiklos 2011 m., 2012 m. ataskaitos;</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Pasvalio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2011 m., 2012 m. veiklos ataskaitos;</i>
Rokiškio rajono savivaldybė	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Rokiškio rajono savivaldybės 2008 m., 2009 m., 2010 m., 2011 m. veiklos ataskaitos.</i>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Panevėžio rajono savivaldybė nuosekliai teikia veiklos ataskaitas ir talpina atskiroje įrankių juostoje. Biržų rajono savivaldybės veiklos ataskaitas buva galima rasti tik pasinaudojus paieškos lauku. Atskiros įrankių juostos sukurtos nebuvo. Kupiškio rajono savivaldybės tinklapyje gyventojai gali lengvai rasti veiklos ataskaitas. Tinklapių įrankių juostoje yra atskirai įdiegta funkcija „Veiklos ataskaitos“. Kaip Kupiškio, taip ir Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje galima lengvai rasti savivaldybės veiklos ataskaitas. Rokiškio rajono savivaldybė kiek kitaip pateikia savo veiklos ataskaitas. Ji pateikia vieną veiklos ataskaitos dokumentą, kuriame yra savivaldybės tarybos, mero, kontrolės ir audito, administracijos direktoriaus veiklos ataskaitos.

Apibendrinant galima daryti išvadas, kad visos analizuotos savivaldybės teikia veiklos ataskaitas, tačiau skirtingai teikia prieigas prie šių paslaugų. Biržų rajono savivaldybė veiklos

ataskaitas patalpina sunkiai randamuose internetinio tinklapio įrankio juostose, o likusios savivaldybės pateikia atskirą grafą, skirtą veiklos ataskaitoms. Pastebėta, kad skiriasi ir savivaldybių veiklos ataskaitų formos. Panevėžio, Kupiškio, Pasvalio ir Biržų rajono savivaldybės teikia atskiras savivaldybės institucijų veiklos ataskaitas, o Rokiškio rajono savivaldybė viename ataskaitos dokumente pateikia savivaldybės tarybos, mero, kontrolės ir audito, administracijos direktoriaus veiklos ataskaitas. Toks ataskaitos pateikimas yra patogesnis už kitų savivaldybių, nes piliečiui atsivertus vieną ataskaitą, galima matyti visų pateiktų savivaldybės institucijų ataskaitas. Nors visos savivaldybės skelbia veiklos ataskaitas, tačiau ne visos skelbia pačias naujausias. Rokiškio ir Kupiškio rajono savivaldybės dar nėra pateikusios veiklos ataskaitų už praėjusius metus, t.y. 2012 metus. Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonės, veiklos ataskaitų skelbimo, situacija yra gera, nes ši priemonė pilnai funkcionuojanti.

Viešai skelbiami sprendimai. Tyrimo rezultatai parodė, kad visose tirtų savivaldybių internetiniuose tinklapiuose yra viešai skelbiami sprendimai. *LR Vietos savivaldos įstatyme* (Žin., 1994, Nr. 55-1049) 4 straipsnio, 11 dalyje, akcentuojama, kad siekiant viešumo ir reagavimo į savivaldybės gyventojų nuomonę, savivaldybės gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais. Tačiau visos tyrinėtos savivaldybės apie savivaldybės tarybos priimtus sprendimus informuoja kiek skirtingai. Biržų ir Pasvalio rajono savivaldybių tinklapiuose tarybos priimtus sprendimus galima rasti pasinaudojant meniu punktu „Teisės aktų paieška“, susirandant pagal dokumento rūšį. Taip pat šios savivaldybės apie priimtus sprendimus skelbia naujienų skiltyse, tačiau Biržų rajono savivaldybė apie tai reguliariai neskelbiama. Naujienų archyve paskutinis pranešimas apie priimtus sprendimus paskelbtas 2013-01-15, o teisės paieškų sistemoje yra patalpinti 2013-03-28 ir senesni priimti sprendimai. Panevėžio ir Kupiškio savivaldybės tinklapiuose apie tarybos priimtus sprendimus galima rasti meniu punkte „Teisinė informacija“, kur pateikiama tiesioginė nuoroda į tarybos priimtus sprendimus. Pažymėtina, kad čia galima peržiūrėti ir susipažinti su tarybos priimtais sprendimais iki 2001 metų. Kiek panašiai apie tarybos priimtus sprendimus informuoja Rokiškio rajono savivaldybė. Jos internetiniame tinklapyje taip pat išskirtas skyrius „Tarybos sprendimai“, kur nebereikia daryti paieškos veiksmų, o yra pateikiamas sąrašas.

Taigi tyrimo rezultatai atskleidė, kad visos savivaldybės informuoja apie savo veiklą, viešai skelbia ir suteikia gyventojams galimybę susipažinti su tarybos priimtais sprendimais. Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonės, viešai skelbiami sprendimai, situacija yra labai gera, nes Pasvalio rajono savivaldybė informaciją apie tarybos priimtus sprendimus talpina ne tik atskirame meniu punkte, bet ir skelbia naujienų skiltyse.

„Klausiate – atsakome“ tipo elektroninės paslaugos. Tiriant „Klausiate – atsakome“ tipo elektronines paslaugas, rezultatai parodė, kad šią paslaugą galima rasti visų savivaldybių tinklapiuose. Tai savivaldybių tinklapiuose suteikiama galimybė interesantams užduoti jiems rūpimus klausimus. Tačiau kiekvienos savivaldybės tinklapio teikiama paslauga pavadinta skirtingai. Panevėžio miesto savivaldybės tinklapyje - „El. paklausimai“, Biržų rajono savivaldybės tinklapyje - „Jūsų klausimai“, Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje - „Rašykite mums“, Kupiškio rajono savivaldybės tinklapyje – „Klauskite“, Rokiškio rajono savivaldybės tinklapyje „Klausimai atsakymai“. Analizuojant tinklapius pagal šį rodiklį, pastebėta, kad norint užduoti klausimą, vyrauja dviejų tipų paklausėjo informacijos būdai: išsami informacija apie paklausėją ir bendra informacija. Panevėžio miesto ir Pasvalio savivaldybių tinklapiuose užduodant klausimą prašoma nurodyti išsamią paklausėjo informaciją: vardą, pavardę, telefoną, el. paštą, o likusiose savivaldybėse, norint užduoti klausimą, pakanka nurodyti vardą ir elektroninio pašto adresą.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonės, „Klausiate – atsakome“ tipo elektroninės paslaugos, situacija kaip ir kitose savivaldybėse yra gera. Galbūt šią paslaugą apsunkina prašymas nurodyti išsamią klausėjo informaciją.

Naujienu užsakymas e. paštu. Tirtų savivaldybių tinklapiuose buvo gana populiarus naujienu užsakymas e. paštu. Šį kriterijų atitiko visos 5 savivaldybės. Visų savivaldybių tinklapiuose yra išskirta meniu juosta „Prenumerata“.

Elektroniniai pokalbiai. Elektroninių pokalbių pagalba stiprinamas valdžios ir gyventojų tarpusavio pasitikėjimas. Elektroninių pokalbių rodiklį, atitinkantį e. demokratijos priemonę, pavyko rasti vienos iš penkių tirtų savivaldybių tinklapių. Išsiaiškinome, kad elektroniniuose pokalbiuose būtinas valdžios atstovo dalyvavimas. Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje gyventojams yra suteikiama galimybė virtualiai dalyvauti pokalbyje su savivaldybės atstovais, tačiau dažniausiai būna pašnekesiai tarp dalyvių, o ne diskutuojama aktualių klausimų. Pastebėta, kad savivaldybės atstovas įsitraukia į pokalbį tada, kai klausimas susijęs su savivaldybės funkcijomis.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonės, elektroniniai pokalbiai, situacija skirtingai nei kitose savivaldybėse yra gera. Vieninteliame Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje gyventojams yra suteikiama galimybė virtualiai dalyvauti pokalbyje su savivaldybės atstovais.

Elektroniniai forumai. Forumai tai vieta tinklapyje, skirta diskusijai tam tikra tema. Forumuose piliečiai ir kiti suinteresuoti asmenys turi galimybę diskutuoti tarpusavyje jiems rūpimais klausimais. Tiriant savivaldybių tinklapius pasigestama ir elektroninių forumų. Tyrimo

metu jie aptikti Panevėžio ir Biržų savivaldybių tinklapiuose. Šiose savivaldybėse forumo temą nurodo savivaldybės atstovai, kurie kviečia pasidalinti nuomonėmis vienu ar kitu klausimu.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonės, elektroniniai forumai, situacija yra nepatenkinama, nes šios savivaldybės tinklapyje elektroniniai forumai nėra įdiegti.

Viešai skelbiami vaizdo arba garso įrašai. Tyrimo rezultatai parodė, kad visos analizuojamos savivaldybės viešai skelbia vaizdo arba garso įrašus internetiniuose tinklapiuose. Kupiškio rajono savivaldybės tinklapyje skelbiami garso įrašai, o kitose savivaldybėse vaizdo. Atliekant analizę pastebėta, kad Panevėžio miesto savivaldybės tinklapyje yra patalpintos tarybos posėdžių transliacijos, tačiau uždrausta prieiga juos peržiūrėti. Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje yra patalpinti vaizdo įrašai, tačiau jie nėra atnaujinami ir paskutinio vaizdo įrašo data 2011-09-28. Skirtingai nuo aptartų savivaldybių, Biržų ir Rokiškio rajono savivaldybės nuolat skelbia savivaldybės tarybos posėdžių įrašus ir suteikia piliečiams galimybę juos peržiūrėti.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonės, viešai skelbiami vaizdo arba garso įrašai, situacija yra nepatenkinama. Nors elektroninės demokratijos projekto metu Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje buvo sukurta meniu juosta „Vaizdo įrašų archyvas“, tačiau ši priemonė veikė tik keletą mėnesių pasibaigus projektui. Šiuo metu vaizdo įrašai nėra talpinami.

Elektroniniai viešosios nuomonės tyrimai. Elektroninių viešosios nuomonės tyrimų pagalba valdžios institucijos turi galimybę be didelių išlaidų sužinoti piliečių poziciją atitinkamais klausimais. Visos analizuojamos savivaldybės savo tinklapiuose turi atskirą meniu punktą skirtą apklausoms. Tačiau tiriamuoju laikotarpiu pastebėta, kad tik vienos savivaldybės tinklapyje iš penkių yra vykdoma apklausa. Kituose savivaldybių tinklapiuose ši paslauga buvo išjungta. Kupiškio rajono savivaldybės tinklapyje vyksta apklausa: „Ar rajono savivaldybė turėtų prisidėti prie Lietuvos etnokosmologijos muziejaus vystymo (Molėtų r.), skirdama 11 tūkst. Lt paramą?“. Prieš tai yra pateikta paaiškinamojo turinio informacija, užduoto klausimo tema. Taip pat šios apklausos metu galima matyti rezultatus, pateiktus procentais.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonės, elektroniniai viešosios nuomonės tyrimai, situacija kaip ir kitose savivaldybėse yra iš dalies patenkinama. Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje yra sukurtas meniu punktas, skirtas apklausai atlikti, tačiau ši priemonė nenaudojama.

Elektroninės peticijos. Beveik visuose tinklapiuose, išskyrus Biržų rajono savivaldybės tinklapyje, galima pateikti elektronines peticijas. Pažymėtina, kad piliečiai gali inicijuoti peticiją

elektroninėje erdvėje, pakviesti kitus ją palaikyti ir pateikti ją valdžios institucijoms. Norint pateikti e. peticiją, vartotojas turi būti indentifikuotas. Tai galima padaryti elektroninės bankininkystės, e. parašo naudotojams bei turintiems asmens tapatybės kortelę.

Socialiniai tinklai. Išsiaiškinome, kad šiuo metu sparčiai plinta socialinių tinklų panaudojimas savivaldybių komunikacijai su piliečiais. Tyrimo rezultatai parodė, kad analizuotos savivaldybės įgalina piliečius aktyviai diskutuoti sukurtoje paskyroje socialiniame tinkle „Facebook“, išskyrus Biržų ir Rokiškio rajono savivaldybes. Savivaldybės savo socialiniame tinklapyje skelbia naujausią informaciją, pateikia nuorodas į savo internetinius tinklapius su naudinga ir aktualia informacija gyventojams.

Lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis, internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad elektroninės demokratijos priemonės, socialiniai tinklai, situacija kaip ir daugumoje kitų savivaldybių gera.

Aktyvus informacijos skelbimas. Per internetines technologijas siekiama pateikti kuo daugiau pilietišškai svarbios informacijos apie valstybinių sprendimų priėmimo eigą gyventojams. Informacijos pateikimas įgalina piliečius aktyviai domėtis skelbiama informacija. Ši informacija paprastai yra pateikiama oficialiuose institucijų tinklapiuose. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad visos nagrinėtos savivaldybės nuolat skelbia ir atnaujina informaciją. Analizuojant pastebėta, kad informacija yra skirstoma į naujienas ir aktualijas. Naujienų skiltyse skelbiama bendro pobūdžio informacija, o aktualijose skelbiami pranešimai, kurie liečia tam tikras piliečių grupes (pavyzdžiui, informacija apie daugiabučių renovaciją, dėl socialinių būstų privatizavimo, apie šaukiamą tarybos posėdį ir pan.). Tačiau „Naujienos“ ir „Aktualijos“ yra išskirtos Panevėžio ir Pasvalio rajono savivaldybių tinklapiuose, o likusiose savivaldybėse informacija nėra skaidoma ir talpinama bendrai.

Išanalizavus Panevėžio apskrities savivaldybių internetinius tinklapius, nustatyta, kad Pasvalio rajono savivaldybė lyginant su kitomis savivaldybėmis didžiąją dalį e. demokratijos priemonių teikia efektyviai ir užtikrina tinkamą prieigą. Tačiau yra priemonių, kurios iki galo neišnaudojamos: teisės aktų projektų skelbimas, vadovų darbotvarkės, vaizdo ar garso įrašų viešas skelbimas internetiniuose tinklapiuose, elektroniniai viešosios nuomonės tyrimai. Lyginant su kitomis savivaldybėmis, pastebima, kad blogiausia situacija yra Rokiškio rajono savivaldybėje.

2.2.2. Interviu su Pasvalio rajono savivaldybės specialistais duomenų analizė

Interviu metu buvo siekiama gauti papildomos informacijos apie elektroninės demokratijos situaciją ir plėtotę Pasvalio rajono savivaldybėje. Apklausoje dalyvavo 2 specialistai, kurie

tiesiogiai atsakingi už elektroninės demokratijos įgyvendinimą: bendrojo skyriaus vedėja ir bendrojo skyriaus vyriausiasis specialistas.

Internetinių tinklapių analizė atskleidė, kad lyginant Pasvalio rajono savivaldybę su kitomis Panevėžio apskrities savivaldybėmis elektroninės demokratijos priemonių įgyvendinimas yra sąlyginai geras. Siekiant detalizuoti gautus rezultatus empirinio tyrimo medžiaga struktūruojama pagal šias temas:

- 1) Elektroninės demokratijos projekto rezultatai;
- 2) IKT infrastruktūros tinkamumas elektroninės demokratijos įgyvendinimui;
- 3) Elektroninės demokratijos plėtotės kryptys;
- 4) Elektroninės demokratijos priemonių panaudojimas.

I. Elektroninės demokratijos projekto rezultatai.

Kaip rodo internetinių tinklapių analizės rezultatai, Pasvalio rajono savivaldybė turi įdiegtas e. demokratijos priemones. Pasvalio rajono savivaldybė 2011 metų spalio 30 dieną pagal 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijos Ekonomikos augimo veiksmų programos 3 prioriteto „Informacinė visuomenė visiems“ priemonę „Elektroninė demokratija: regionai“ baigė įgyvendinti projektą „Elektroninė demokratija Pasvalio rajono savivaldybėje“ (žr. 3 priedas).

Įgyvendinat projektą buvo numatyta, kokių pokyčių siekiama elektroninės demokratijos srityje. Kalbėdami apie pokyčius respondentai daugiausiai mini naujos infrastruktūros sukūrimą, visų pirma, interneto portalo atnaujinimą: *„Atnaujinus savivaldybės interneto portalą, jis tapo patrauklesnis ir lankomesnis. Čia pateikiama naujausia informacija, kurios nebereikia dėti prie savivaldybės esančių stendų kaip anksčiau.“* Antras infrastruktūros darinys - programinė įranga: *„Tapo lengviau organizuoti savivaldybės posėdžių eigą. Nebereikia skaičiuoti pakeltų rankų, viskas užfiksuojama balsavimo pultais“.* Dar minėta, kad klausimus posėdžio metu turintys pristatyti darbuotojai gali sekti posėdžio eigą darbo vietoje. Savivaldybės specialistas minėjo, kad elektroninės demokratijos projektas prisidėjo prie savivaldybės veiklos skaidrumo, atskaitomybės ir sprendimo priėmimo. Šių priemonių diegimas tiesiogiai siejamas su elektroninės demokratijos plėtra: *„Internetu skelbiami tarybos posėdžiai ir jų darbotvarkės. Gyventojai gali susipažinti su sprendžiamais klausimais bei juos pakomentuoti, peržiūrėti balsavimo rezultatus“.*

Vertindami demokratijos projektą, respondentai mini praplėstas piliečių galimybes dalyvauti savivaldybės valdyme: *„Sukurtos elektroninės priemonės suteikia galimybę rajono gyventojams pareikšti savo nuomonę įvairiais rajono bendruomenės klausimais, teikti pastabas ir pasiūlymus dėl rengiamų teisės aktų, lengvai ir greitai susipažinti su naujausia informacija apie savivaldybės*

tarybos ir administracijos rengiamus ir priimtus sprendimus“. Kitas respondentas taip pat papildė: „Sudaryta galimybė internetu stebėti Tarybos posėdžius bei peržiūrėti posėdžių vaizdo įrašus“.

Interviu metu taip pat buvo siekiama sužinoti su kokiomis kliūtimis susiduriama įgyvendinus elektroninės demokratijos projektą. Apklausti specialistai įvardijo tas pačias kliūtis: žemas IKT naudojimo lygis tarp gyventojų, informacijos stoka bei gyventojų iniciatyvos stoka. Savivaldybės specialistai minėjo, jog tikisi, kad ateityje daugiau gyventojų naudosis internetu: „Žemas visuomenės parengimo naudotis elektroninės demokratijos teikiamomis paslaugomis lygis“. Anot kito respondento, dar viena iš kliūčių - visuomenės informacijos stoka apie elektroninės demokratijos priemones: „Dauguma vietos gyventojų nežino apie teikiamas e. demokratijos galimybes“.

Pasiteiravus, ar gyventojai domisi, ar atėjo atgarsiai po e. demokratijos priemonių įgyvendinimo, IT vyriausiasis specialistas teigė: „Gyventojai labiausiai domisi tarybos posėdžių transliacijomis internetu. Posėdžių metu sulaukiame 300-600 lankytojų, stebinčių transliacijas“. Kita apklausta specialistė atsakė panašiai, jog gyventojai dažniausiai domisi tarybos posėdžių transliacijomis bei tarybos posėdžių darbotvarkės klausimais. „Dauguma žmonių, kurie ateina stebėti tarybos posėdį, sako, kad atėjo, nes matė internete, kad svarstys vieną ar kitą jam aktualų klausimą“, - teigė vedėja.

Apibendrinant galima teigti, kad elektroninės demokratijos įgyvendintas projektas lėmė efektyvesnę savivaldybės darbą, paskatino gyventojus domėtis savivaldybės veikla, prisidėjo prie savivaldybės sprendimų priėmimo skaidrumo. Šis projektas taip pat suteikė naujas galimybes piliečiams dalyvauti savivaldybės valdyme. Elektroninėmis priemonėmis jie gali pareikšti savo nuomonę, teikti pastabas, pasiūlymus, lengvai ir greitai susipažinti su naujausia informacija apie savivaldybės veiklą bei tiesiogiai stebėti tarybos posėdžius. Tačiau susiduriama su tam tikromis kliūtimis, kurios stabdo naudojimąsi elektroninės demokratijos priemonėmis. Pagrindinės priežastys, kodėl gyventojai intensyviai nesinaudoja elektroninės demokratijos priemonėmis, kurios buvo įgyvendintos projekto metu, yra nepakankamas elektroninis raštingumas, informacijos apie elektroninės demokratijos priemones trūkumas bei pačių gyventojų iniciatyvos stoka. Todėl intensyviau naudojamos tos elektroninės demokratijos priemonės, kurios nereikalauja didesnių pastangų jomis pasinaudoti. Gyventojai dažniausiai domisi tarybos posėdžių transliacijomis bei tarybos posėdžių darbotvarkėmis.

II. IKT infrastruktūros tinkamumas elektroninės demokratijos įgyvendinimui.

Kadangi elektroninė demokratija yra informacinių ir komunikacinių technologijų (IKT) panaudojimas demokratiniais procesais, todėl išskirta antroji tyrimo sritis, susijusi su IKT

infrastruktūra. V. Rudzkienė, A. Augustinaitis (2010), teigia, kad diegiant informacinės technologijas sudaromos prielaidos elektroninės demokratijos raidai, dalyvavimui rinkimuose, pilietiniame dialoge, informavimo paslaugų tobulinimui, bendradarbiavimui ir kontroliavimui, apklausų ir konsultacijų organizavimui.

Iš esmės savivaldybėje pakankama IKT infrastruktūra bei pakanka kompiuterinės įrangos, respondentai teigia, kad: „Savivaldybėje didelio kompiuterinės įrangos trūkumo nėra, reikalinga spartesnio vidaus tinklo įranga, rezervinis elektros maitinimas“. Modernesnė įranga užtikrintų dar kokybiškesnę ir nenutrūkstamą elektroninės demokratijos priemonių teikimą. Pasvalio rajono savivaldybėje veikia viešieji prieigos taškai. „Piliečiams yra suteiktos visos galimybės pasinaudoti kompiuteriais, kurie yra kiekvienoje savivaldybės teritorijoje esančioje bibliotekoje. Prieiga prie kompiuterių nieko nekainuoja. Taip pat yra suteikta vieša prieiga savivaldybės patalpose“, - teigė savivaldybės darbuotoja.

Apibendrinant galima teigti, kad IKT infrastruktūra Pasvalio rajono savivaldybėje yra pakankama. Tačiau efektyvesniam ir kokybiškesniam elektroninės demokratijos priemonių panaudojimui trūksta modernesnės įrangos. Nepaisant to, piliečiams yra sudarytos sąlygos naudotis įdiegtomis elektroninės demokratijos priemonėmis. Miesto ir kaimų bibliotekose yra kompiuteriai su nemokama interneto prieiga.

III. Elektroninės demokratijos plėtotės kryptys

Kadangi vienas iš tyrimo tikslų yra ištirti elektroninės demokratijos plėtotės galimybes Pasvalio rajono savivaldybėje, todėl apklausoje buvo išskirta trečioji tyrimo sritis, susijusi su elektroninės demokratijos plėtote.

Respondentai teigia, kad dėmesio elektroninės demokratijos plėtrai skiriama nedaug. Įgyvendinus elektroninės demokratijos projektą, naujų priemonių įdiegimo bei iniciatyvos nėra, taip pat tam nėra skiriama lėšų.

Paklausus apie ateities planus, susijusius su elektronine demokratija, respondentai tvirtino, kad planų, susijusių su pačios elektroninės demokratijos plėtra nėra: „Elektroninės demokratijos priemonių šiuo metu pakanka, nes ir esamų priemonių iki galo neišnaudojama“. Apklausti savivaldybės darbuotojai minėjo, jog tikisi, kad ateityje daugiau gyventojų naudosis internetu ir siūlo: „Elektroninę demokratiją galima būtų plėtoti valstybės mastu sukuriant vieningas informacinės sistemas visoms savivaldybėms. Šiuo metu savivaldybėse nėra vieningų sistemų, taigi paslaugas standartizuoti, suvienodinti, padaryti lengviau prieinamas yra gan sudėtinga“. Apklausta savivaldybės darbuotoja, kaip vieną iš elektroninės demokratijos plėtotės galimybių mato: „Teikiamas administracines paslaugas perkelti į elektroninę erdvę“. Nors kai kurias formas galima

užsipildyti internete, norint gauti vieną ar kitą paslaugą, tačiau gyventojai užsipildę formas ateina jų pateiktį, parašų pasiimti ir panašiai. Nors, kaip teigė savivaldybės specialistė, vis daugiau piliečių ateina su išanksto užpildytomis prašymo formomis tam tikrai paslaugai gauti.

Apibendrinant interviu metu apklaustų savivaldybės atstovų nuomonę, galima teigti, kad įdiegtos elektroninės demokratijos priemonės nėra aktyviai naudojamos. Apklausti savivaldybės atstovai pateikė pasiūlymus, kaip būtų galima plėsti elektroninę demokratiją ateityje. Jų manymu, elektroninės demokratijos priemonės būtų galima suvienodinti visose savivaldybėse, taip elektroninę demokratiją plėtojat valstybės mastu bei teikiamas administracines paslaugas perkelti į elektroninę erdvę.

IV. Elektroninės demokratijos priemonių panaudojimas.

Įgyvendinus elektroninės demokratijos projektą Pasvalio rajono savivaldybėje buvo įdiegtos tokios papildomos elektroninės demokratijos priemonės: piliečių laišakai, e. peticijos, e. paštas, diskusijų forumas, vaizdo įrašų archyvas, tarybos posėdyje sprendžiamų klausimų komentavimas. Kaip jau išsiaiškinome, savivaldybės gyventojai aktyviai stebi tarybos posėdžių transliacijas bei darbotvarkes, todėl svarbu sužinoti, kaip naudojamos likusios elektroninės demokratijos priemonės.

Kalbėdami, kaip rajono piliečiai skatinami aktyviai elektroninių priemonių pagalba dalyvauti sprendimų priėmimo, respondentai mini visuomenės informavimo priemonės: „*Stengiamės piliečius informuoti ir skatinti naudotis elektroninės demokratijos priemonėmis. Įgyvendinus projektą apie tai buvo paskelbta vietiniame savivaldybės laikraštyje. Atėjus piliečiams, primename, apie elektroninės demokratijos teikiamas galimybes*“. Respondentai taip pat minėjo, kad yra paskelbtas sąrašas vietų (žr. 4 priedas), kur galima rasti viešąją interneto prieigą, kuri leis pasinaudoti elektroninės demokratijos teikiamomis galimybėmis. Abu apklausti savivaldybės specialistai, kaip vieną iš pagrindinių skatinimo įrankių, įvardijo rajono laikraštį bei savivaldybės internetinį tinklą. Juose nuolat skelbiami projektai, informacija apie šaukiamą savivaldybės tarybos posėdį.

Paklausti, ar gyventojai aktyvūs, ar naudojami internetiniame tinklapyje teikiamomis e. paslaugomis, tokiomis kaip piliečių laišakai, e. peticijos, respondentai tvirtino, kad piliečiai nėra aktyvūs: „*Norėtųsi, kad gyventojai aktyviau naudotųsi naujovėmis. Nors projektas įgyvendintas 2011 metais, tačiau e. paslaugomis kaip piliečių laišakai, e. peticijos nepasinaudojo nei vienas gyventojas*“. Aklausti savivaldybės specialistai mano, kad tai lemia mažas kompiuterinis raštingumas bei sudėtinga vartotojų indentifikavimo sistema: „*Manau, kad daugelį išgąsdina tai, kad reikia prisijungti per VAISIS, reikia pateikti asmens duomenis, o vyresnio amžiaus ir žemesnio išsilavinimo gyventojams trūksta kompiuterinio raštingumo įgūdžių*“. Dar vienas veiksnys lemiantis mažą elektroninių paslaugų naudojimą, yra nedidelė savivaldybės teritorija bei nedidelis gyventojų

skaičius. „Savivaldybės teritorija nėra didelė, gyventojų nedaug, todėl gyventojams labai patogu kreiptis į specialistus ir gauti informaciją tiesiogiai“, - teigė vedėja.

Apklausti savivaldybės specialistai teigė, kad gyventojai kiek aktyviau naudojami e. paštu. Laiškų turinys, kaip teigė respondentai, dažniau susijęs su problemomis, skundais, informacijos paieška: „Gyventojai dažniausiai klausia kur galėtų kreiptis dėl konkrečios problemos sprendimo ir kokius dokumentus reikėtų pateikti“. Taip pat kreipiasi asmeniniais klausimais: „Vieni dažniausių klausimų dėl socialinės pašalpos ar būsto suteikimo“, - mini respondentas.

Interviu metu taip pat buvo siekiama sužinoti specialistų nuomonę, apie kitą elektroninės demokratijos priemonę - diskusijų forumą. Vedėja teigė, kad ši priemonė suteikia piliečiams galimybę išreikšti savo nuomonę: „Diskusijose gyventojai atkreipia dėmesį į jiems rūpimas problemas“. Tačiau, anot vedėjos, dažniausiai diskusijos nėra taip efektyviai išnaudojamos: „Norėtusi, kad diskusijų forumuose būtų aktyviau diskutuojama, dažniausiai tai būna keletas žmonių pašnekesys ar ginčas“. Tęsiant pokalbį apie diskusijų forumą buvo svarbu sužinoti, ar jame dalyvauja savivaldybės atstovai. Paklausti respondentai teigė, kad savivaldybės atstovai nuolat stebi diskusijas ir aktyviai dalyvauja atsakant į užduotus klausimus: „Jei tai klausimas, susijęs su savivaldybės funkcijomis, išsakome savo poziciją“.

Apibendrinant apklaustų savivaldybės atstovų nuomonę, galima teigti, kad savivaldybė pakankamai dėmesio skiria skatinimui aktyviau naudotis elektroninės demokratijos priemonėmis. Informuoja gyventojus visuomenės informavimo priemonėmis arba primena asmeniškai. Tačiau interviu metu išsiaiškinta, kad elektroninės demokratijos priemonės, tokios kaip piliečių laišakai ir e. peticijos, nenaudojamos. Respondentai pagrindinėmis problemomis laiko mažą gyventojų kompiuterinį raštingumą ir sudėtingą vartotojų indentifikavimo sistemą. Dažniausiai yra naudojamos e. paštu, kur kreipiamasi socialiniais, informacijos paieškos klausimais. Taip pat aktyviau naudojamos elektroniniais pokalbiais, kuriuose dalyvauja savivaldybės atstovai.

IŠVADOS

Teorinės dalies išvados

1. Atlikus mokslinės literatūros šaltinių analizę nustatyta, kad elektroninės demokratijos sąvokos aiškinimų bei jos vertinimų mokslinėje literatūroje labai daug. E. demokratijos samprata įvairių autorių apibrėžiama šiek tiek skirtingai, akcentuojant vieną ar kitą aspektą. Įvertinus įvairių autorių požiūrius e. demokratijos sampratą galima apibrėžti taip: elektroninė demokratija yra informacinių technologijų panaudojimas valstybės valdyme, siekiant modernizuoti viešąjį sektorių, įtraukti piliečius į valdymo procesą bei sutelkti dėmesį į valdžios institucijų veiklos skaidrumą, atskaitomybę ir efektyvumą.

2. Apžvelgus e. demokratijos, e. valdžios, e. paslaugų sąvokų reikšmes nustatyta, kad šios sąvokos glaudžiai tarpusavyje susijusios. E. valdžia yra visuma viešojo administravimo veikloje diegiamų IKT, skirtų viešosioms paslaugoms, demokratiniam procesams ir viešajai politikai tobulinti. E. demokratija ir e. paslaugos yra įrankiai šiems tikslams pasiekti. E. paslaugos – apibrėžti valdžios institucijų teikiamas viešąsias paslaugas, e. demokratija – demokratijos procesų plėtojimo, pasitelkiant naujas informacines ir telekomunikacines technologijas. Sąvokos e. paslaugos ir e. demokratija taip pat yra tarpusavyje susijusios, nes teikiamos paslaugos kartais skirtingai priskiriamos vienai ar kitai e. valdžios priemonei

3. E. demokratijos galimybės labai plačios. Tokia išvada daroma atskleidus e. demokratijos priemonių įvairovę. E. demokratijos priemonės – tai būdai, kurių pagalba vyksta e. demokratijos procesai bei gali būti užtikrinamos pilietinės visuomenės funkcijos ir siekiami pilietinės visuomenės tikslai, skatinami pilietinės visuomenės procesai. Šių priemonių efektyvumas suteikia piliečiams geresnes pasinaudojimo jomis galimybes, užtikrina komunikaciją tarp proceso dalyvių. Kiekviena e. demokratijos priemonė skirtingai siekia bendradarbiavimo ryšio ir piliečių daromos įtakos.

4. Elektroninė demokratija yra svarus naujojo viešojo valdymo instrumentas. Panaudojant informacines technologijas siekia tobulinti valdymą, iškeliant veiklos efektyvumo, atsakomybės, skaidrumo, viešumo principus. Remiantis šiais principais e. demokratija siekia labiau orientuotis į piliečius, užtikrinant jų dalyvavimą viešojo valdymo procesuose, poreikių tenkinimą bei skaidresnį, veiksmingesnį institucijų darbą.

5. Reziumuojant e. demokratijos plėtotę pasaulyje, teigtina, kad e. demokratija yra plačiai ir aktyviai plėtojama daugelyje pasaulio šalių. E. demokratija pakankamai plėtojama ir Lietuvoje bei yra pasiekusi tam tikrų rezultatų: e. demokratijos įgyvendinimas įtrauktas į valstybės, savivaldybių veiklos strategijas, valstybės institucijų internetinėms svetainėms, elektroninio parašo įgyvendinimas, tobulinama norminė bazė e. balsavimo praktikai, įgyvendinami e. demokratijos

projektai savivaldybėse. Tačiau vis dar elektroninės demokratijos įgyvendinimui ir plėtrai teisinė bazė Lietuvoje dar nėra pakankama, trūksta efektyvaus įstatyminių normų diegimo į kasdienę veiklą.

Empirinio tyrimo išvados

6. Išanalizavus Panevėžio apskrities savivaldybių internetinius tinklapius, nustatyta, kad analizuojamose savivaldybėse trūksta elektroninės demokratijos priemonių koordinavimo. Pasvalio rajono savivaldybė lyginant su kitomis savivaldybėmis didžiąją dalį e. demokratijos priemonių teikia efektyviai ir užtikrina tinkamą prieigą. Tačiau yra priemonių, kurios iki galo neišnaudojamos: teisės aktų projektų skelbimas, vadovų darbotvarkės, vaizdo ar garso įrašų viešas skelbimas internetiniuose tinklapiuose, elektroniniai viešosios nuomonės tyrimai. Pastebima, kad lyginant su kitomis savivaldybėmis Pasvalio rajono savivaldybė dar nėra pateikusi naujausio savo strateginio veiklos plano dabartiniam laikotarpiui, t.y. 2013 metams. Pasvalio rajono savivaldybės tinklapyje yra patalpinti vaizdo įrašai, pateiktų darbotvarkių laikas, tačiau jie nėra nuolat atnaujinami.

7. Pasvalio rajono savivaldybė iš kitų Panevėžio apskrities savivaldybių išsiskiria tuo, kad gyventojams yra suteikiama galimybė dalyvauti forumuose, kuriuose dalyvauja ir savivaldybės atstovai.

8. Atlikus interviu su Pasvalio rajono savivaldybės specialistais nustatyta, kad Pasvalio rajono savivaldybėje šiuo metu elektroninės demokratijos plėtrai skiriama mažai dėmesio, nes pakanka esančių priemonių, kurios ir taip nėra aktyviai panaudojamos. Daugiausia dėmesio skiriama skatinimui aktyviau naudotis elektroninės demokratijos priemonėmis. Informuojama gyventojus per visuomenės informavimo priemones arba primenama asmeniškai.

9. Pasvalio rajono savivaldybėje elektroninės demokratijos projektas įgyvendintas sėkmingai, tačiau gyventojai elektroninės demokratijos priemonėmis, tokiais kaip piliečių laiškai ir e. peticijos, nesinaudoja, nors jos yra įdiegtos. Respondentai pagrindinėmis problemomis laiko mažą gyventojų kompiuterinį raštingumą ir sudėtingą vartotojų indentifikavimo sistemą. Dažniausiai yra naudojamos e. paštu, kur kreipiamasi socialiniais, informacijos paieškos klausimais. Taip pat aktyviau naudojamosi diskusijų forumais, kuriuose dalyvauja savivaldybės atstovai.

REKOMENDACIJOS

- Tinklapių analizės rezultatai parodė, kad visos nagrinėtos savivaldybės naudoja elektroninės demokratijos priemones, tačiau jos nėra nuolat atnaujinamos ir administruojamos. Šių priemonių efektyvumui užtikrinti rekomenduojama Pasvalio rajono savivaldybėje skirti atskirą specialistą, atsakingą už elektroninės demokratijos įgyvendinimą, tobulinimo užtikrinimo sistemą, plėtros numatymą planavimo dokumentuose. Taip pat suteikti informaciją ir konsultuoti seniūnijų atstovus siekiant plėsti elektroninės demokratijos priemonių naudojimą seniūnijose.
- Interviu metu išsiaiškinta, kad e. demokratijos priemonių nesinaudojimo priežastis yra mažas gyventojų supratimas apie e. demokratijos teikiamas galimybes, todėl reikėtų numatyti tikslinius mokymus, seminarus gyventojams, kuriuose būtų mokoma, kaip naudotis elektroninės demokratijos priemonėmis. Mokymai bei seminarai galėtų būti rengiami savivaldybės bibliotekose.
- Reikalingas mokslininkų dėmesys, nuolatinis elektroninės demokratijos įgyvendinimo savivaldybėse stebėjimas, turi būti analizuojami trūkumai ir teikiami pasiūlymai. Tam galima būtų panaudoti ir studentus, su kurių darbais supažindinamos savivaldybės.
- Supažindinti mokinius su elektroninės demokratijos priemonių galimybėmis, suteikti informaciją, kaip jomis naudotis, ugdyti aktyvumą ir dalyvavimo galimybes elektroninės demokratijos procese. Visą sukaupią informaciją vėliau vaikai galėtų perteikti savo tėvams.

LITERATŪRA

I. Specialioji (mokslinė) literatūra

Periodiniai leidiniai

1. Backūnaitė, E., Raipa, A. (2004). *Fiskalinis skaidrumas ir atskaitomybė viešojo valdymo metodologijoje*. Viešoji politika ir administravimas, 8, 48-57.
2. Barcevičius, E. (2008). *Viešasis valdymas ir informacinės technologijos. Naujo institucinio modelio link?*. Politologija, 1, 88-120.
3. Buškevičiūtė, J., Raipa, A. (2010). *Šiuolaikinių sprendimų rengimas viešajame sektoriuje*. Viešoji politika ir administravimas, 34, 21–31.
4. Butkevičienė, E., Rutkauskienė, D. (2008). *Valdžios, verslo ir piliečių elektroninės sąveikos plėtra Lietuvoje: viešųjų elektroninių paslaugų poreikis kaimiškuosiuose regionuose*. Viešoji politika ir administravimas, 23, 68-77.
5. Curran, K., Nichols, E. (2005). *E-Democracy*. Journal of Social Sciences, Nr. 1 (1), p. 16-18.
6. Dapkus, R. (2008). *Viešųjų paslaugų teikimo informacinių technologijų priemonėmis gerinimas kaimiškosiose seniūnijose*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: mokslo straipsnių rinkinys – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2(11), 86-98.
7. Dapkus, R., Kmieliauskaitė, R. (2011). *E-demokratijos plėtros perspektyvos kaimiškuose regionuose*. Management theory and studies for rural business and infrastructure development, 2 (26), 50-59.
8. Domarkas, D., Lukoševičienė, V. (2006). *Elektroninė valdžia informacijos teikimo visuomenei aspektu*. Viešoji politika ir administravimas, 16, 73-85.
9. Domarkas, V. (2010). *Tarptautinių organizacijų vaidmuo elektroninės valdžios lygmens vertinimo ir vystymo koordinavimo procesuose*. Viešoji politika ir administravimas, Nr. 33, p. 23–34.
10. Dzemydienė, D., Naujickienė, R. (2009). *Elektroninių viešųjų paslaugų naudojimo ir informacinių sistemų sąveikumo vertinimas*. Informacijos mokslai, 50, 267-273.
11. Hilbert, M. (2009). *The Maturing Concept of E-Democracy: From E-Voting and Online Consultations to Democratic Value Out of Jumbled Online Chatter*. Journal of Information Technology & Politics, Nr. 6, p. 87–110.
12. Juknevičienė, V., Urbelienė, Z. (2008). *Elektroniniai rinkimai šiuolaikinės demokratijos kontekste*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 3(12), 124-132.
13. Kraujelytė, A. (2006). *Intelektinė nuosavybė kaip e. verslo ir e. valdžios plėtros veiksnys*. Viešoji politika ir administravimas, 17, 104-114.

14. Limba, T., Petrauskas, R.(2004). *Visuomenės ir valdžios bendravimo internetu kokybės aspektai Lietuvoje*. Viešoji politika ir administravimas, 7, 89-93.
15. Nakrošis, V. (2001). *Lietuvos administracinės atskaitomybės sistemos raida*. Politologija, Nr. 3, p. 76-112.
16. Petrauskas, R., Malinauskienė ir kt. (2009). *Elektroninis dalyvavimas ir Lietuvos atstovaujamoji valdžia*. Viešoji politika ir administravimas, 27, 45-52.
17. Petrauskienė, R. (2005). *Lietuvos savivaldybių vidaus administravimo tobulinimas*. Viešoji politika ir administravimas, 11,65-72.
18. Pivoras, S., Visockytė, E. (2011). *Viešojo valdymo koncepcijos ir jų taikymas tiriant valstybės tarnybos reformas*. Viešoji politika ir administravimas, 1, 27-40.
19. Raipa, A. (2009). *Šiuolaikinio viešojo valdymo pokyčių kryptys ir tendencijos*. Viešoji politika ir administravimas, Nr.30, p. 22-32.
20. Ramonaitė A., (2008). *Elektroninės demokratijos projektas siūlo naujas piliečių ir valdžios komunikacijos formas*. Politologija, 4, 111-114.
21. Spruogis, E. (2002). *Šiuolaikinės demokratinės valstybės socialinė paskirtis*. Jurisprudencija, (17), 129–138.
22. Šiliauskas, S. (2005). *Pilietinės visuomenės ir pilietiškumo diskursai modernioje demokratijos refleksijoje*. Viešoji politika ir administravimas, 11, 29-33.
23. Židonis, Ž., Sudnickas, T. (2005). *Ministerinės atskaitomybės problema naujosios viešosios vadybos požiūriu*. Viešoji politika ir administravimas, 14, 53-61.
24. Žilionienė J. (2004). *Elektroninės demokratijos ir valdžios iniciatyvos ES ir Lietuvos viešajame administravime*. Viešoji politika ir administravimas, 9, 62-72.

Knygos ir knygų autoriai

25. Aidemark, J. (2003). *A Knowledge Perspective on e-Democracy*.
26. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda.
27. Davies, N. (2002). *Europa: istorija*. Vilnius: VAGA.
28. Guogis, A., Raipa, A., Patapas, A. (2010). *Viešasis valdymas*. Vilnius.
29. Held, D. (2002). *Demokratijos modeliai*. Vilnius.
30. Kardelis K., (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai.
31. Kiškis, M., Kraujelytė, A. (2005). *Informacinių technologijų įtaka teisiniams-politiniams procesams e-valdžios kontekste*. Kaunas: KTU leidybos centras.
32. Petrauskas, R. (2000). *Informacinių technologijų taikymas viešajame administravime*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
33. Raipa, A., ir kt. (2012). *Modernus viešasis valdymas*. Kaunas.

34. Raipa, A., Smalksys, V. (2010). *Įvadas į viešąjį valdymą*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
35. Ramonaitė A., (2007). Mokslinis projektas. Demokratija žinių visuomenėje: iššūkių ir galimybių analizė (e-demokratija). Vilnius.
36. Rudanova, I. (2007). *Interaktyvūs elektroninės demokratijos įrankiai*. XIII tarptautinė kompiuterininkų konferencija. Panevėžys.
37. Rudzkienė, V., Augustinaitis, A. (2010). *Lietuvos e-valdžios gairės: ateities įžvalgų tyrimas*. Vilnius.
38. Siedentop, L. (2003). *Europos demokratija*. Vilnius.
39. Simon, H. (2003). *Administracinė elgsena*. Vilnius.
40. Tidikis R. (2003). *Socialinių tyrimų metodologija*. Vilnius.
41. Vitkus, G. (2001). *Politologija: [vadovėlis]*. Vilnius: Danielius.
42. Wilhelm, A. (2000). *Democracy in the digital age: challenges to Political life in Cyberspace*. New York: Routledge.

II. Internetiniai šaltiniai

43. Brack, A., Noble, P. (2001). *E-democracy around the world*. [interraktyvus] [žiūrėta 2013-03-05]. Prieiga per internetą: <http://www.bertelsmannstiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_18425_18426_2.pdf>.
44. Caldwell J. (2004). *E-Democracy: Putting Down Global Roots*. [interraktyvus] [žiūrėta 2013-01-27]. Prieiga per internetą: <<http://www1.ibm.com/industries/government/ieg/pdf/edemocracy%20putting%20down%20roots.pdf>>.
45. Chadwick, A. (2003). *E-Government and E-Democracy: A Case For Convergence?* [interraktyvus] [žiūrėta 2013-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://195.130.87.21:8080/dspace/bitstream/123456789/964/1/E-government%20and%20e-democracy%20a%20case%20for%20convergence.pdf>>.
46. Clift S. L. (2000). *E-Democracy E-Book*. [interraktyvus] [žiūrėta 2012-12-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.publicus.net/ebook/edemebook.html>>.
47. Clift S. L. (2003). *E-Democracy, E-Governance and Public Net-Work*. [interraktyvus] [žiūrėta 2012-12-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.publicus.net/articles/edempublikenetwork.html>>.
48. Lenihan, G. (2002). *Realigning Governance: From E-Government to E-Democracy*. [interraktyvus] [žiūrėta 2013-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://kta.on.ca/pdf/cg6.pdf>>.
49. Piart, M., Diaz, J. (2007). *Comparative Project on Local e-Democracy Initiatives in Europe and North America*. [interraktyvus] [žiūrėta 2013-02-20]. Prieiga per internetą:

<http://research.altec.gr/Ariadne/ariadne8/ESF%20-%20Local%20E-Democracy.pdf>>.

50. Trechsel, A., Alvarez, R., Hall, T. (2008). *Internet Voting in Estonia*. [interraktyvus] [žiūrėta 2013-01-14]. Prieiga per internetą: http://vote.caltech.edu/sites/default/files/vtp_wp60.pdf>.

51. Walsh, L. (2004). *What is e-democracy*. [interraktyvus] [žiūrėta 2013-02-24]. Prieiga per internetą: http://www.dev.internet-thinking.com.au/anzca_x/images/stories/past_conferences/ANZCA04/lucas-walsh.pdf>.

III. Teisės aktai ir kiti norminiai dokumentai

52. Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 38-1739.

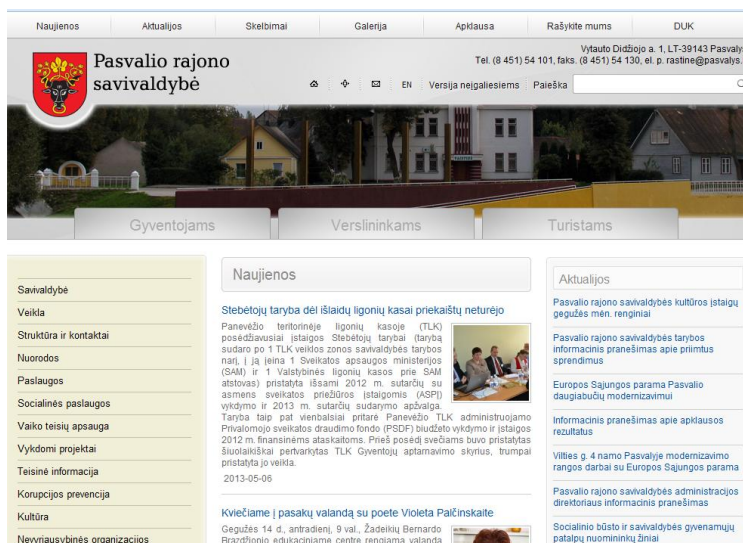
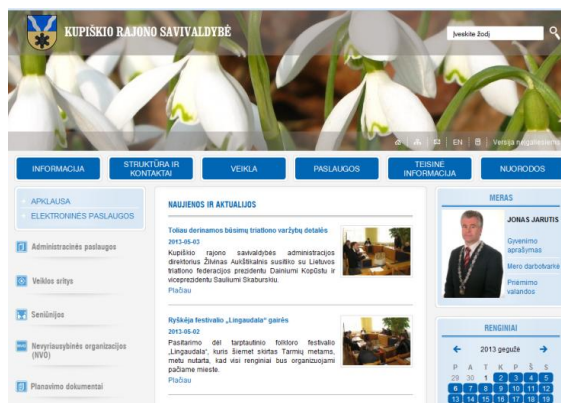
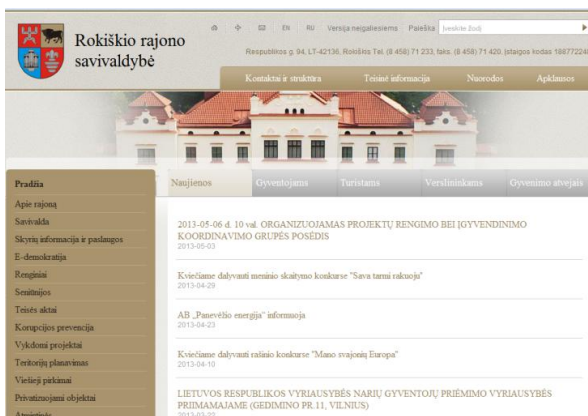
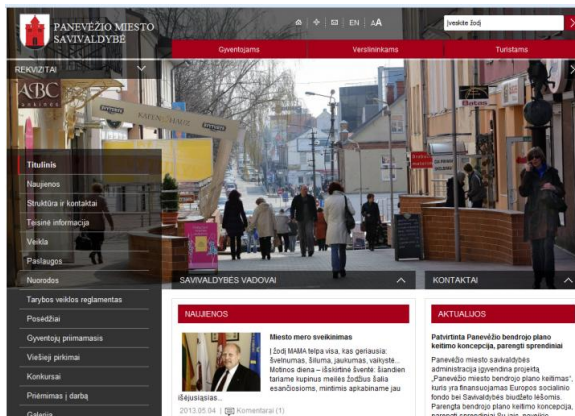
53. Dėl balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepcija. // Valstybės žinios. 2006, Nr. 127-4827.

54. Lietuvos Informacinės visuomenės plėtros strategija. // Valstybės žinios. 2005, Nr. 73-2649.

55. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas. // Valstybės žinios. 2000, Nr. 61-1827.

56. Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymo koncepcija. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 151 – 5497.

Internetinių tinklapių analizės metu tyrinėti savivaldybių interneto tinklapiai

.....
.....
.....

6. Kaip manote, ar rajono piliečiai aktyviai skatinami elektroninių priemonių pagalba dalyvauti sprendimų priėmime? Jei taip, kaip skatinami piliečiai naudotis e. demokratijos suteikiamomis galimybėmis?

.....
.....
.....

7. Ar gyventojai aktyvūs, ar noriai priima šias naujoves, ar naudojasi internetinėje svetainėje teikiamomis e. paslaugomis: piliečių laišakai, e. peticijos? Jei taip, kokia e. peticijų, e. laiškų tematika? Jei, ne, kodėl? kokios priežastys tai lemia?

.....
.....
.....

8. Kaip panaudojamas e. paštas? Ar piliečiai išnaudoja šią galimybę? Kokiais prašymais ar klausimais kreipiasi gyventojai į administraciją e. paštu? Išskirkite keletą prašymų ar klausimų dažniausiai užduodamų.

.....
.....
.....

9. Kokia Jūsų nuomonė apie piliečių diskusijų forumą elektroninėje savivaldos institucijų erdvėje? Ar atkreipiamas dėmesys į juos? Ar duoda kokią informacinę naudą? Ar dalyvauja savivaldybės atstovai?

.....
.....
.....

Dėkoju, už informaciją. Geros dienos.

Elektroninės demokratijos projekto Pasvalyje įgyvendinimo aprašas

Įgyvendintas projektas „Elektroninė demokratija Pasvalio rajono savivaldybėje“

Pagal 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos panaudojimo strategijos Ekonomikos augimo veiksmų programos 3 prioriteto „Informacinė visuomenė visiems“ priemonę „Elektroninė demokratija: regionai“ Pasvalio rajono savivaldybės administracija įgyvendino projektą „Elektroninė demokratija Pasvalio rajono savivaldybėje“.

Projekto tikslas – modernizuoti viešojo administravimo procesus Pasvalio rajono savivaldybėje, siekiant skaidrumo ir visuomenės dalyvavimo.

Šiuo projektu Pasvalio rajono savivaldybė siekė sukurti elektronines priemones, kuriomis rajono gyventojai galėtų reikšti savo nuomonę įvairiais rajono bendruomenės gyvenimo klausimais, teikti pastabas ir pasiūlymus dėl rengiamų teisės aktų, lengvai ir greitai susipažinti su naujausia informacija apie Savivaldybės tarybos ir Administracijos rengiamus ir priimtus sprendimus, diskutuoti, keistis nuomonėmis, bendrauti su politikais internete.

Vykdamas projektą modernizuotas Pasvalio rajono savivaldybės interneto portalas www.pasvalys.lt. Savivaldybės posėdžių salėje įdiegta posėdžiams valdyti, vaizdo ir garso įrašams daryti skirta techninė bei programinė įranga: balsavimo pulčiai su mikrofonais, balsavimo rezultatus rodantys įrenginiai, įgarsinimo sistema, vaizdo kamera. Kiekvienam Savivaldybės tarybos nariui skirtas pulτας su mikrofону ir balsavimo mygtukais. Balsavimo rezultatai bus matomi posėdžių salėje esančiame ekrane. Elektroninė balsavimo įranga suteikia galimybę užfiksuoti ir paskelbti rezultatus. Taip pat sudaryta galimybė internetu transliuoti Savivaldybės tarybos posėdžius bei internete peržiūrėti posėdžių vaizdo įrašus.

Bendra projekto vertė – 193 100,00 Lt, iš jų 164 135,00 Lt – Europos regioninės plėtros fondo, 28 965,00 Lt – valstybės biudžeto lėšomis.

Projekto vykdytojas – Pasvalio rajono savivaldybės administracija.

Projekto pradžia ir pabaiga–2010 m. birželio 1 d. - 2011 m. spalio 30 d.

Viešieji prieigos taškai Pasvalio rajono savivaldybėje

Viešoji interneto prieiga Pasvalio M. Katiliškio viešojoje bibliotekoje ir jos filialuose	
Pagrindinė biblioteka	Pasvalys, Vytauto Didžiojo a. 6/1
Dagių filialas	Dagiai
Daujėnų filialas	Daujėnai, Baluškių g. 4
Diliauskų filialas	Diliauskai
Deglėnų filialas	Deglėnai
Girsūdų filialas	Girsūdai, Parko g. 2
Grūžių filialas	Grūžiai
Gulbinėnų filialas	Gulbinėnai
Joniškėlio filialas	Joniškėlis, G.Petkevičaitės-Bitės g. 15
Jurgėnų filialas	Kalnas, Aukštagojaus g. 8
Kiemėnų filialas	Kiemėnai
Kriklinių filialas	Krikliniai, Ežero g. 1
Krinčino filialas	Krinčinas, Žalgirio g. 18
Kraštų filialas	Kraštai
Meškalaukio filialas	Meškalaukis
Mikoliškio filialas	Mikoliškis, Taikos g. 8
Nairių filialas	Nairiai
Nakiškių filialas	Nakiškiai
Namišių filialas	Namišiai
Norgėlų filialas	Norgėlai
Pajiešmenių filialas	Pajiešmeniai, Sodo g. 18
Pumpėnų filialas	Pumpėnai, Panevežio g. 53
Pušaloto filialas	Pušalotas, Žemaitės g. 2
Raubonių filialas	Raubonys, Draugystės g. 2
Rinkūnų filialas	Rinkūnai
Saločių filialas	Saločiai, Vytauto g. 11
Švobiškio filialas	Švobiškis
Tetirvinų filialas	Tetirvinai
Ustukių filialas	Ustukiai
Valakėlių filialas	Valakėliai
Vaškų filialas	Vaškai, Vilniaus g. 7
Žadeikonų filialas	Žadeikoniai
Žilpamūšio filialas	Žilpamūšis